

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય અમદાવાદ ખાતે
વિશેષ ફોજદારી અરજી (રદ થવા માટે) નં. ૫૭૮૯ / / ૨૦૧૬
માનનીય ન્યાયમૂર્તિ જે.બી. પારડીવાલા

=====

૧. શું સ્થાનિક અખબારોના સંવાદદાતાઓને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી શકાય? હા
૨. રિપોર્ટરને સંદર્ભિત કરવું કે નહીં? હા
૩. શું ન્યાયામૂર્તિશ્રી ચુકાદાની પાકી નકલ જોવા ઈચ્છે છે? ના
૪. શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરાયેલા કોઈ આદેશ અંગે કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ છે? ના
૫. ગૌણ ન્યાયતંત્રના તમામ ન્યાયાધીશો વચ્ચે ચુકાદાનું પ્રસારણ કરવું.

=====

રમેશચંદ્ર ગણપતરાય પરમાર અને ૨....અરજદાર(ઓ)
વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧....સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ: શ્રી પાર્થિવ એ. ભટ્ટ, એડવોકેટ- અરજદાર(ઓ) નં. ૧ થી ૩ માટે
સુમારી નિશા ઠાકોર, - એપીપી (APP) સામાવાળા નં. ૧ માટે

=====

સમક્ષ : માનનીય ન્યાયમૂર્તિ જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૦૯/૧૨/૨૦૧૬ મૌખિક ચુકાદો

૧. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળની આ અરજી દ્વારા, અરજદારો – મૂળ આરોપીઓ, ક્રિમિનલ રિપિઝન એપ્લિકેશન નંબર ૪૨/૨૦૧૬ માં સેશન્સ જજ, ગાંધીનગર દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૨૬ જુલાઈ ૨૦૧૬ ના

આદેશની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારે છે.

૨. આ અરજી તરફ દોરી જતી હકીકતોનો સારાંશ નીચે મુજબ કરી શકાય છે:

૨.૧ અત્રેના સામાવાળા નંબર ૨ એ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦બી, ૪૦૯, ૪૨૦, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૦, ૪૭૧ અને ૪૭૭એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે લર્ડ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, માણસાની કોર્ટમાં લેખિતમાં ફરિયાદ નોંધાવી હતી. ઉક્ત ફરિયાદમાં અત્રેના અરજદારોને આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. લર્ડ મેજિસ્ટ્રેટે યોગ્ય સમજીને પોલીસને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ ફરિયાદની તપાસ કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો.

૨.૨ લર્ડ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા એફ.આઈ.આર.(F.I.R.) નોંધવા અને સી.આર.પી.સી. (Cr.P.C.) ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવા માટે પોલીસને આપેલા આદેશના અનુસંધાને, માણસા પોલીસ સ્ટેશનમાં એમ. કેસ નંબર ૧/૨૦૧૬ તરીકે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવામાં આવ્યો હતો.

૨.૩ અત્રેના અરજદારો, લર્ડ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસ તપાસના આદેશથી અસંતુષ્ટ હોઈ, ગાંધીનગર ખાતેના લર્ડ સેશન્સ જજની કોર્ટમાં ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલેકેશન નંબર ૪૨/૨૦૧૬ દાખલ કરીને તેને પડકારવાનું યોગ્ય માન્યું હતું.

૨.૪ રિવિઝન અરજીની સુનાવણી દરમિયાન, રાજ્ય તેમજ મૂળ ફરિયાદી વતી રિવિઝન અરજીની ટકવાપાત્રતા (maintainability) અંગે પ્રારંભિક વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. રિવિઝનલ કોર્ટ સમક્ષ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોલીસ તપાસ માટે આપવામાં આવેલો આદેશ એ વચગાળાનો (interlocutory) આદેશ છે અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭(૨) મુજબ રિવિઝન પ્રતિબંધિત રહેશે.

૩. રિવિઝનલ કોર્ટે વાંધાને માન્ય રાખ્યો અને રિવિઝન અરજી ફગાવી દીધી. તેનાથી અસંતુષ્ટ થઈને, અરજદારો ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૭ હેઠળ આ અદાલતના સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આ અરજી સાથે આવ્યા છે.

૪. અરજદારો વતી હાજર રહેલા લર્ડ કાઉન્સેલ શ્રી પાર્થિવ ભટ્ટે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે રિવિઝનલ કોર્ટે વિવાદિત આદેશ પસાર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે લર્ડ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસ તપાસના આદેશને વચગાળાનો આદેશ કહી શકાય નહીં, પરંતુ તે અંતિમ આદેશ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીમાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરવામાં આવેલ તપાસનો આદેશ

મેજિસ્ટ્રેટના સંદર્ભમાં અંતિમ રહેશે.

૫. શ્રી ભટ્ટ રજૂઆત કરે છે કે રિવિઝનલ કોર્ટે અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેન્ચના ફાધર થોમસ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, જે ૨૦૧૧ ક્રિમિનલ લો જર્નલ ૨૨૭૮ માં નોંધાયેલ છે, તે કેસના નિર્ણય પર ભરોસો રાખીને ગંભીર ભૂલ કરી છે. લર્ડ કાઉન્સેલના જણાવ્યા અનુસાર, ઉક્ત નિર્ણય સ્પષ્ટપણે અલગ પડે છે કારણ કે અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેન્ચે મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ પછી કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીના અંતની હકીકત પર ધ્યાન આપ્યું ન હતું અને આથી, ઉક્ત કાર્યવાહી અંતિમ આદેશમાં પરિણમે છે.

૬. શ્રી ભટ્ટ રજૂઆત કરે છે કે કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ આદેશ પસાર કર્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટે આગળ કશું કરવાનું રહેતું નથી અને કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થાય છે. આવો આદેશ પસાર થયા પછી મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કશું પેન્ડિંગ રહેતું નથી. શ્રી ભટ્ટે રજૂઆત કરી હતી કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થવા છતાં અને "ubi jus ibi remedium" (જ્યાં અધિકાર છે ત્યાં ઉપાય છે) ના સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને, અત્રેના અરજદારોને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ સાથે વંચાતા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૦૧ હેઠળ રિવિઝનના વૈધાનિક ઉપાયથી વંચિત રાખી શકાય નહીં.

૭. ઉપર દર્શાવેલ સંજોગોમાં, અરજદારો વતી હાજર રહેલા લર્ડ કાઉન્સેલ શ્રી ભટ્ટ વિનંતી કરે છે કે વિવાદિત આદેશને રદ કરવામાં આવે અને એવું ઠરાવવામાં આવે કે એફ.આઈ.આર. નોંધવા અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસ હાથ ધરવા માટે મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિરુદ્ધ રિવિઝન ટકવાપાત્ર છે. શ્રી ભટ્ટ વિનંતી કરે છે કે આવું ઠરાવ્યા પછી, ગુણદોષ (merits) પર નિર્ણય લેવા માટે આ બાબત રિવિઝનલ કોર્ટને પરત સોંપવામાં આવે.

૮. બીજી તરફ, રાજ્ય વતી હાજર રહેલા લર્ડ એપીપી (APP) દ્વારા આ અરજીનો સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. લર્ડ એપીપી રજૂઆત કરે છે કે રિવિઝનલ કોર્ટે તેની ટકવાપાત્રતાના આધારે રિવિઝન અરજીને ફગાવી દેવામાં કોઈ ભૂલ, કાયદાની કોઈ ભૂલની તો વાત જ શું કરવી, કરી હોવાનું કહી શકાય નહીં. લર્ડ એપીપી રજૂઆત કરે છે કે કોઈપણ કલ્પના મુજબ, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસ તપાસના આદેશને "અંતિમ આદેશ" અથવા તો "મધ્યવર્તી આદેશ" કહી શકાય નહીં.

૯. લર્ડ એપીપી રજૂઆત કરશે કે કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ રિવિઝન અરજી દ્વારા પડકારવા માટે ખુલ્લો નથી કારણ કે તે સંપૂર્ણપણે વચગાળાનો આદેશ છે. લર્ડ

એપીપીના જણાવ્યા અનુસાર, જો પોલીસ દ્વારા માત્ર એફ.આઈ.આર. નોંધવા સામે રિવિઝન અરજી ટકવાપાત્ર ન હોય, તો જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ માત્ર એફ.આઈ.આર. નોંધવાનો આદેશ આપે ત્યારે આવી રિવિઝન ટકવાપાત્ર રહેશે નહીં. લર્ડ એપીપીના જણાવ્યા અનુસાર, જો સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ સામે રિવિઝન અરજી ટકવાપાત્ર ગણાય, અને જો આવી રિવિઝન મંજૂર કરવામાં આવે, તો તેની અસર એફ.આઈ.આર. રદ કરવા જેવી થશે. સેશન્સ કોર્ટ પાસે આવી કોઈ સત્તા નથી, અન્યથા તે કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ વિરુદ્ધ રિવિઝન સાંભળીને આવું કરી શકે નહીં.

૧૦. લર્ડ એપીપીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ હેઠળ રિવિઝનલ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાના હેતુ માટે, જે કોર્ટના આદેશને સુધારવા (revise) માટે માંગ કરવામાં આવી છે, તેણે એવું તારણ, આદેશ કે સજા નોંધેલી હોવી જોઈએ અથવા એવી કાર્યવાહી હાથ ધરેલી હોવી જોઈએ જે દેખીતી રીતે ગેરકાયદેસર હોય અથવા અધિકારક્ષેત્ર વિનાની હોય. બાબતની તપાસ કરવા માટે પોલીસ તપાસનો આદેશ આપતી વખતે, મેજિસ્ટ્રેટ ન તો કોઈ તારણ નોંધે છે અને ન તો આરોપી સામે કોઈ આદેશ કે સજા પસાર કરે છે, કારણ કે તે તબક્કે એફ.આઈ.આર.ની નોંધણી માત્ર સંભવિત આરોપી વિરુદ્ધ હોય છે.

૧૧. લર્ડ એપીપીએ અંતમાં રજૂઆત કરી હતી કે જો એવું માનવામાં આવે કે કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ રિવિઝેબલ (revisable) છે, તો તે સેશન્સ કોર્ટને એફ.આઈ.આર. અથવા તપાસ રદ કરવાની સત્તા આપવા સમાન થશે. આવી સત્તા ફક્ત હાઈકોર્ટને કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અથવા ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ / ૨૨૭ હેઠળ આપવામાં આવી છે.

૧૨. લર્ડ એપીપીએ, તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, સી.બી.આઈ. વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (ક્રિમિનલ રિવિઝન એપિલિકેશન નંબર ૧૩૮/૨૦૦૧, તારીખ ૧૩ ઓગસ્ટ ૨૦૦૧ ના રોજ નક્કી થયેલ) ના કેસમાં લર્ડ સિંગલ જજ દ્વારા આપવામાં આવેલા આ અદાલતના નિર્ણય પર મજબૂત ભરોસો મૂક્યો છે.

૧૩. નીચેના અવલોકનો પર ભરોસો મૂકવામાં આવ્યો છે:

"#. સામાવાળા નંબર ૧ ના લર્ડ કાઉન્સેલ શ્રી બી.એમ. ગુપ્તાએ, જોકે, પ્રારંભિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો કે રિવિઝન ટકવાપાત્ર નથી, કારણ કે તે વચગાળાના આદેશ વિરુદ્ધ છે. તેમની દલીલના સમર્થનમાં, તેમણે નાથન વિરુદ્ધ વૈદ્યનાથન અને અન્ય (૧૯૭૫ CRI.L.J. ૯૯૪) માં મદ્રાસ હાઈકોર્ટના ચુકાદા પર ભરોસો મૂક્યો છે. આ કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૩૦૭, પેનલ કોડ હેઠળના ગુના માટેની ફરિયાદ પોલીસને તપાસ અને અહેવાલ માટે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મોકલવાનો આદેશ એ વચગાળાનો આદેશ છે જે કલમ ૩૯૭(૨) લાગુ પડશે. આવા આદેશ વિરુદ્ધ કોઈ રિવિઝન થતું નથી. ચોક્કસપણે, જો વિવાદિત આદેશ વચગાળાનો આદેશ માલૂમ પડે, તો ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૯૭(૨) હેઠળ જોગવાઈ મુજબ કોઈ રિવિઝન થશે નહીં.

જોકે, એ જોવાનું રહે છે કે શું વિવાદિત આદેશ વચગાળાનો આદેશ છે કે તે અંતિમ આદેશ છે. પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, વિવાદિત આદેશ વચગાળાનો આદેશ હોવાનું જણાય છે, કારણ કે તે કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, જ્યારે સ્પેશિયલ જજના આવા આદેશ પસાર કરવાના અધિકારક્ષેત્રને જ પડકારવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે વિવાદિત આદેશ વચગાળાનો આદેશ છે તેવી દલીલ સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે. કોઈ આદેશ કુદરતી રીતે વચગાળાનો ત્યારે કહેવાય જ્યારે તે કેસ અથવા પક્ષકારોના અધિકારો અને જવાબદારીઓનો અંતિમ નિર્ણય ન લેતો હોય. અંતિમ આદેશ તે છે જે બાબતનો એક અથવા બીજી રીતે અંતિમ નિર્ણય લે છે. વર્તમાન કેસમાં, જો સ્પેશિયલ જજ પાસે કોડની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ કાર્ય કરીને સી.બી.આઈ. ને તપાસ અને અહેવાલ આપવા માટે નિર્દેશ આપવાનું અધિકારક્ષેત્ર ન હોય, તો તેવા આદેશને વચગાળાનો આદેશ કહી શકાય નહીં. સી.બી.આઈ. કોર્ટ દ્વારા કાયદેસર રીતે પસાર કરવામાં આવેલા આદેશોનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલ છે. સી.બી.આઈ. દેખીતી રીતે અધિકારક્ષેત્ર વિનાના કોર્ટના આદેશનું પાલન કરવા માટે કાયદેસર કે નૈતિક રીતે બંધાયેલ નથી. જો સી.બી.આઈ. અધિકારક્ષેત્ર વિના પસાર થયેલા આદેશોનું પાલન કરવાનું ચાલુ રાખે, તો તે બિન-અસ્તિત્વ ધરાવતા (non-est) આદેશ અથવા શૂન્ય આદેશનું પાલન કરવા સમાન થશે. જો એવું જણાય કે આદેશ બિન-અસ્તિત્વ ધરાવતો અથવા શૂન્ય અથવા શરૂઆતથી જ રદબાતલ (void-ab-initio) છે, તો એવું કહી શકાય નહીં કે રિવિઝનલ કોર્ટ માત્ર આદેશ વચગાળાની પ્રકૃતિનો હોવાના આધારે આવી બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે નહીં. જો એવું જણાય કે સ્પેશિયલ જજ પાસે સી.બી.આઈ. ને આવો નિર્દેશ આપવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હતું, તો ચોક્કસપણે, રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, આવા આદેશને ક્વોશ કરી શકાય છે અને બાજુ પર મૂકી શકાય છે, કારણ કે આવો આદેશ ગેરકાયદેસર અને કાયદાની વિરુદ્ધ હશે અને આ અદાલત અને સુપ્રીમ કોર્ટના બે કેસોના અવલોકનોથી પણ વિરુદ્ધ હશે. તેથી, મને પ્રારંભિક વાંધામાં કોઈ દમ જણાતો નથી કે વિવાદિત આદેશ એ વચગાળાનો આદેશ છે. તેથી રિવિઝન ટકવાપાત્ર છે."

૧૪. પક્ષકારો વતી હાજર રહેલા લર્ડ કાઉન્સેલને સાંભળ્યા પછી અને

રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, મારી સમક્ષ ઉદ્ભવતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું રિવિઝનલ કોર્ટે વિવાદિત આદેશ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે.

૧૫. બંને બાજુએ રજૂ કરાયેલી પ્રતિસ્પર્ધી રજૂઆતો પર ધ્યાન આપતા પહેલા, મારે આ સંબંધમાં સી.આર.પી.સી. ની કેટલીક સંબંધિત જોગવાઈઓ જોવી જોઈએ.

૧૬. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) આ મુજબ છે: “૧૫૬. પોલીસ અધિકારીની કોમ્પ્રિઝેબલ કેસની તપાસ કરવાની સત્તા (૧)(૨)

(૩) કલમ ૧૮૦ હેઠળ સત્તા ધરાવતા કોઈપણ મેજિસ્ટ્રેટ ઉપર મુજબની તપાસનો આદેશ આપી શકે છે.”

૧૭. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૮૭ આ મુજબ છે:

“૩૮૭. રિવિઝનની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે રેકૉર્ડ મંગાવવા

(૧) હાઈકોર્ટ અથવા કોઈપણ સેશન્સ જજ તેની અથવા તેના સ્થાનિક અધિકારક્ષેત્રમાં સ્થિત કોઈપણ ગૌણ ફોજદારી અદાલત સમક્ષની કોઈપણ કાર્યવાહીના રેકૉર્ડને મંગાવી શકે છે અને તેની તપાસ કરી શકે છે જેથી કોઈપણ તારણ, સજા અથવા આદેશની ચોકસાઈ, કાયદેસરતા અથવા યોગ્યતા વિશે અને આવી ગૌણ અદાલતની કોઈપણ કાર્યવાહીની નિયમિતતા વિશે સંતોષ મેળવી શકાય, અને જ્યારે આવો રેકૉર્ડ મંગાવતા હોય, ત્યારે નિર્દેશ આપી શકે છે કે કોઈપણ સજા અથવા આદેશના અમલને સ્થગિત કરવામાં આવે, અને જો આરોપી જેલમાં હોય,

તો તેને જામીન પર અથવા તેના પોતાના બોન્ડ પર મુક્ત કરવામાં આવે.

સ્પષ્ટીકરણ: તમામ મેજિસ્ટ્રેટ, પછી ભલે તે એક્ઝિક્યુટિવ હોય કે જ્યુડિશિયલ, અને ભલે તે મૂળ અથવા અપીલ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતા હોય, આ પેટા-કલમ અને કલમ ૩૯૮ ના હેતુઓ માટે સેશન્સ જજને ગોણ માનવામાં આવશે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી રિવિઝનની સત્તાઓ કોઈપણ અપીલ, પૂછપરછ, ટ્રાયલ અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં પસાર કરાયેલા કોઈપણ વચગાળાના આદેશના સંબંધમાં વાપરવામાં આવશે નહીં.

(૩) જો આ કલમ હેઠળ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા હાઈકોર્ટ અથવા સેશન્સ જજને અરજી કરવામાં આવી હોય, તો તે જ વ્યક્તિ દ્વારા તેમાંથી બીજા કોઈને આગળની કોઈ અરજી ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં."

૧૮. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૯ આ મુજબ છે:

"૩૯૯. સેશન્સ જજની રિવિઝનની સત્તાઓ ;

(૧) કોઈપણ કાર્યવાહીના કિસ્સામાં કે જેનો રેકૉર્ડ તેણે પોતે મંગાવ્યો હોય, સેશન્સ જજ કલમ ૪૦૧ ની પેટા-કલમ (૧) હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી તમામ અથવા કોઈપણ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

(૨) જ્યાં સેશન્સ જજ સમક્ષ પેટા-કલમ (૧) હેઠળ રિવિઝન દ્વારા કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવે છે, ત્યાં કલમ ૪૦૧ ની પેટા-કલમ (૨), (૩), (૪) અને (૫) ની જોગવાઈઓ, જેટલી અંશે શક્ય હોય તેટલી, આવી કાર્યવાહીને લાગુ પડશે અને ઉક્ત પેટા-કલમોમાં હાઈકોર્ટના સંદર્ભોને સેશન્સ જજના સંદર્ભ તરીકે ગણવામાં આવશે.

(૩) જ્યાં સેશન્સ જજ સમક્ષ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા અથવા તેના વતી રિવિઝન માટે કોઈ અરજી કરવામાં આવે છે, ત્યાં તે વ્યક્તિના સંબંધમાં સેશન્સ જજનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે અને હાઈકોર્ટ અથવા અન્ય કોઈપણ કોર્ટ દ્વારા તે વ્યક્તિની વિનંતી પર રિવિઝન તરીકે આગળની કોઈ કાર્યવાહી ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં."

૧૯. સામાન્ય રીતે કાયદાની અદાલતે ત્રણ પ્રકારના આદેશો સાથે

વ્યવહાર કરવાનો હોય છે. પ્રથમ "અંતિમ આદેશ", બીજું "મધ્યવર્તી આદેશ", અને ત્રીજું "વચગાળાનો આદેશ".

૨૧. કાયદાકીય વિવાદ ત્યારે શરૂ થયો જ્યારે કોડમાં આવતા "વચગાળાના આદેશ" શબ્દોની કોઈ ચોક્કસ વ્યાખ્યાના અભાવે વિવિધ અદાલતોએ તેમના અર્થઘટન આપ્યા. તેને ન તો ઉદાહરણ દ્વારા કે ન તો વિગતવાર વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો હોવાથી, કેસની હકીકતો પર વિવિધ છાયાઓ આપવામાં આવી હતી જેમાં ઉક્ત શબ્દોનું અર્થઘટન માંગવામાં આવ્યું હતું.

૨૨. "વચગાળાનો આદેશ" અભિવ્યક્તિને કોડમાં કે બીજે ક્યાંય વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી નથી. જોકે, તેના અર્થ અને અસરો પર અંગ્રેજી અને ભારતીય બંને વિવિધ અદાલતો દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી છે. હેલ્સબરીના ઈંગ્લેન્ડના કાયદા, ૨૬મા વોલ્યુમ (ચોથી આવૃત્તિ) ના પેરા ૫૦૬ માં જણાવાયું છે કે:

"આદેશ કે જે પક્ષકારોના અંતિમ અધિકારો સાથે વ્યવહાર કરતો નથી, પરંતુ કાં તો (૧) ચુકાદા પહેલાં આપવામાં આવે છે, અને વિવાદિત બાબતો પર કોઈ અંતિમ નિર્ણય આપતો નથી, પરંતુ તે માત્ર પ્રક્રિયાની બાબત પર છે, અથવા (૨) ચુકાદા પછી આપવામાં આવે છે, અને અંતિમ ચુકાદામાં પહેલેથી જ આપેલ અધિકારોની જાહેરાત કેવી રીતે અમલમાં મૂકવી તે માત્ર નિર્દેશ આપે છે, તેને "વચગાળાનો" કહેવામાં આવે છે.

વચગાળાનો આદેશ, મુખ્ય વિવાદ માટે નિર્ણાયક ન હોવા છતાં, તે જે ગૌણ બાબત સાથે વ્યવહાર કરે છે તેના માટે નિર્ણાયક હોઈ શકે છે."

૨૩. ઉક્ત ગ્રંથનો પેરા ૫૦૪ સ્થિતિને વધુ સ્પષ્ટ કરતા જણાવે છે કે:

".....ચુકાદો અથવા આદેશ એક હેતુ માટે અંતિમ અને બીજા હેતુ માટે વચગાળાનો હોઈ શકે છે, અથવા ભાગ માટે અંતિમ અને ભાગ માટે વચગાળાનો હોઈ શકે છે. શું અંતિમ છે અને શું વચગાળાનું છે તે અંગે સિદ્ધાંતો નક્કી કરવા અશક્ય છે. છેવટે કરાયેલા આદેશની પ્રકૃતિને બદલે અરજીની પ્રકૃતિ જોવી વધુ સારું છે.

"૨૪. ઉક્ત વિધાનનો છેલ્લો ભાગ સોલ્ટર રેક્સ એન્ડ કંપની વિરુદ્ધ ઘોષ [(1971) 2 All ER 865] માં લોર્ડ ડેનિંગ એમ.આર. ના અવલોકનો પર આધારિત છે. તેમના ભાષણ દરમિયાન, લર્ડ લો લોર્ડએ અવલોકન કર્યું:

"સ્ટાન્ડર્ડ ડિસ્કાઉન્ટ કંપની વિરુદ્ધ લા ગ્રેન્જ, (1877) 3 CPD 67 અને સલામન વિરુદ્ધ વોર્નર, (1891) 1 QB 734 અને 735 માં, લોર્ડ એશર એમઆરએ કહ્યું હતું કે કસોટી એ અદાલત સમક્ષની અરજીની પ્રકૃતિ હતી અને અદાલતે અંતે જે આદેશ કર્યો હતો તેની પ્રકૃતિ નહીં. પરંતુ બોઝસન વિરુદ્ધ અલ્ડ્રિંચમ અર્બન ડિસ્ટ્રિક્ટ કાઉન્સિલ, (1903) 1 KB 547 માં, કોર્ટે કહ્યું કે કસોટી એ આદેશની પ્રકૃતિ હતી. લોર્ડ આલ્વરસ્ટોન સી.જે. એ કહ્યું કે કસોટી એ છે: 'શું ચુકાદો અથવા આદેશ, જે રીતે કરાયો છે, તે પક્ષકારોના અધિકારોનો અંતિમ નિકાલ કરે છે?' લોર્ડ આલ્વરસ્ટોન સી.જે. તર્કશાસ્ત્રમાં સાચા હતા પરંતુ લોર્ડ એશર એમઆર અનુભવમાં સાચા હતા. લોર્ડ એશર એમઆરની કસોટી હંમેશા વ્યવહારમાં લાગુ કરવામાં આવી છે.

૨૫. કલમ ૩૯૭(૨) માં વપરાયેલ "વચગાળાનો આદેશ"

અભિવ્યક્તિનો અર્થ અને વ્યાપ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અનેક નિર્ણયોમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. શ્રીમતી પરમેશ્વરી દેવી વિરુદ્ધ રાજ્ય, AIR 1977 SC 403 : (1977 Cri. L.J. 245) માં, અરજદાર શ્રીમતી પરમેશ્વરી દેવીએ જૂના કોડની કલમ ૯૪ હેઠળના આદેશના જવાબમાં દસ્તાવેજો રજૂ કરવામાં અસમર્થતા દર્શાવતો જવાબ ફાઈલ કર્યો હતો અને તે સંબંધિત સંજોગો જણાવ્યા હતા. તે ટ્રાયલનો પક્ષકાર ન હતી પરંતુ તેમ છતાં મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ૮ ઓગસ્ટ, ૧૯૭૪ ના રોજ આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો, એટલે કે કોડ અમલમાં આવ્યા પછી, તેને કોર્ટમાં હાજર રહેવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો જેથી દસ્તાવેજો ક્યાં છે તે અંગે સંતોષ મેળવવા માટે તેને થોડા પ્રશ્નો પૂછી શકાય. ઉક્ત આદેશને કોડની કલમ ૩૯૭(૨) ના અવરોધને ટાંકીને રિવિઝનમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું:

"કોડ વચગાળાના આદેશને વ્યાખ્યાયિત કરતો નથી, પરંતુ તે દેખીતી રીતે એક મધ્યવર્તી આદેશ છે, જે પૂછપરછ અથવા ટ્રાયલના પ્રારંભિક તબક્કા દરમિયાન કરવામાં આવે છે. કલમ ૩૯૭ ની પેટા-કલમ (૨) નો હેતુ આવા આદેશને રિવિઝનની સત્તાના વ્યાપની બહાર રાખવાનો છે જેથી પૂછપરછ અથવા ટ્રાયલ વિલંબ વગર આગળ વધી શકે. આનાથી અસરગ્રસ્ત પક્ષકારને ગુકસાન થવાની સંભાવના નથી કારણ કે જો અંતિમ આદેશ તેની વિરુદ્ધ જાય તો તે હંમેશા યોગ્ય સમયે તેને પડકારી શકે છે. પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે જો આદેશ એવી વ્યક્તિ સામે હોય જે પૂછપરછ અથવા ટ્રાયલનો પક્ષકાર નથી, અને સંબંધિત પક્ષકારોને અસર કરતો અંતિમ આદેશ થયા પછી તેને પડકારવાની તેની પાસે કોઈ તક રહેશે નહીં, તો તે તેની રિવિઝન માટે અરજી કરી શકતો નથી ભલે તે તેની સામે નિર્દેશિત હોય અને તેના અધિકારોને પ્રતિકૂળ અસર કરતો હોય."

(ભાર મૂક્યો છે)

૨૬. સુપ્રીમ કોર્ટે મોહન લાલ મગન લાલ ઠાકર વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય AIR 1968, SC 733 : (1968 Cri. L.J. 876) માં તેના અગાઉના નિર્ણયમાં દેખાતા નીચેના અવલોકનોનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે:

"વચગાળાનો આદેશ, જોકે મુખ્ય વિવાદ માટે નિર્ણાયક ન હોવા છતાં તે જે ગૌણ બાબત સાથે વ્યવહાર કરે છે તેના માટે નિર્ણાયક હોઈ શકે છે."

ત્યારબાદ તેણે કહ્યું:

"તે આમ તે તબક્કાના સંદર્ભમાં નિર્ણાયક હોઈ શકે છે કે જેના પર તે કરવામાં આવ્યો છે, અને તે એવી વ્યક્તિ માટે પણ નિર્ણાયક હોઈ શકે છે, જે પૂછપરછ કે ટ્રાયલનો પક્ષકાર નથી, જેની સામે તે નિર્દેશિત છે."

૨૭. અમર નાથ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય [AIR 1977 SC 2185 : (1977 Cri. L.J. 1891)] માં, સુપ્રીમ કોર્ટ ફરિયાદના કેસમાં અપીલકર્તાઓને સમન્સ પાઠવવાના આદેશ સાથે કામ કરી રહી હતી, અપીલકર્તાઓને અગાઉ પોલીસે કોડની કલમ ૧૭૩ હેઠળના તેમના અહેવાલમાં નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા. પ્રશ્ન એ ઊભો થયો કે શું સમન્સ પાઠવવાનો આદેશ કલમ ૩૮૭(૨) ના અર્થમાં વચગાળાનો આદેશ હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું:

"નિર્ણિત કેસોએ ઠરાવ્યું છે કે અપીલ કરવા યોગ્ય હોવા માટે વચગાળાના આદેશો તે હોવા જોઈએ જે કોઈ ચોક્કસ પાસા અંગે પક્ષકારોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ નક્કી કરે છે. અમને એવું લાગે છે કે ૧૯૭૩ ના કોડની કલમ ૩૮૭(૨) માં "વચગાળાનો આદેશ" શબ્દનો ઉપયોગ મર્યાદિત અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે અને કોઈ વ્યાપક અથવા કલાત્મક અર્થમાં નથી. તે માત્ર સંપૂર્ણપણે કામચલાઉ અથવા અસ્થાયી પ્રકૃતિના આદેશો સૂચવે છે જે પક્ષકારોના મહત્વપૂર્ણ અધિકારો અથવા જવાબદારીઓને નક્કી કરતા નથી કે સ્પર્શતા નથી. કોઈપણ આદેશ જે આરોપીના અધિકારોને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે, અથવા પક્ષકારોના ચોક્કસ અધિકારો નક્કી કરે છે તેને વચગાળાનો આદેશ કહી શકાય નહીં જેથી તે

આદેશ સામે હાઇકોર્ટમાં રિવિઝનને અટકાવી શકે, કારણ કે તે ૧૯૭૩ ના કોડની કલમ ૩૮૭ માં આ ચોક્કસ જોગવાઈના સમાવેશ માટેના પાચારૂપ ઉદ્દેશ્યની વિરુદ્ધ હશે. આમ, દાખલા તરીકે, સાક્ષીઓને બોલાવવાના, કેસો મુલતવી રાખવાના, જામીન માટેના આદેશો પસાર કરવાના, અહેવાલો મંગાવવાના અને પેઝિંગ કાર્યવાહીમાં મદદરૂપ થવાના અન્ય પગલાં નિઃશંકપણે વચગાળાના આદેશો હોઈ શકે છે જેની સામે ૧૯૭૩ ના કોડની કલમ ૩૮૭(૨) હેઠળ કોઈ રિવિઝન થશે નહીં. પરંતુ તે આદેશો જે ક્ષણની બાબતો છે અને જે આરોપીના અધિકારો અથવા ટ્રાયલના ચોક્કસ પાસાને અસર કરે છે અથવા તેનો નિર્ણય કરે છે તેને વચગાળાનો આદેશ કહી શકાય નહીં જેથી તે હાઇકોર્ટના રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રના વ્યાપની બહાર હોય.

૨૮. ફરીથી એ જ પ્રશ્ન મધુ લિમાયે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [AIR 1978 SC 47 : (1978 Cri LJ 165)] માં સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો. ફેડરલ કોર્ટના એસ. કુપ્પુસ્વામી રાવ વિરુદ્ધ ધ કિંગ, AIR 1949 FC 1 : (194849 Cri LJ 625) ના નિર્ણય સહિત ભારતીય અને અંગ્રેજી બંને અદાલતોના અનેક નિર્ણયોની તપાસ કર્યા પછી, સુપ્રીમ કોર્ટે કહ્યું:

પરંતુ અમારા ચુકાદામાં એવું અર્થઘટન અને સિદ્ધાંતનો સાર્વત્રિક ઉપયોગ કે જે અંતિમ આદેશ નથી તે વચગાળાનો આદેશ હોવો જોઈએ તે ન તો વાજબી છે કે ન તો ન્યાયી છે. જો એવું હોત તો તે કલમ ૩૮૭(૧) દ્વારા સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઇકોર્ટને આપવામાં આવેલી રિવિઝનલ સત્તાને લગભગ નિર્થક બનાવી દેત.....આવી સ્થિતિમાં અમને એવું લાગે છે કે ધારાસભાનો સાચો ઈરાદો "વચગાળાનો આદેશ" અભિવ્યક્તિને હંમેશા "અંતિમ આદેશ" શબ્દોના વિરુદ્ધ તરીકે ગણવાનો ન હતો. કાર્યવાહી દરમિયાન એવો આદેશ પસાર થઈ શકે છે જે કુપ્પુસ્વામીના કેસ, AIR 1949 FC 1 : (194849 Cri LJ 625) (સુપ્રા) માં નોંધાયેલ અર્થમાં અંતિમ ન હોઈ શકે, તેમ છતાં, તે શુદ્ધ અથવા સાદો વચગાળાનો આદેશ પણ ન હોઈ શકે. કેટલાક પ્રકારના આદેશો આ બંનેની વચ્ચે આવી શકે છે. સુમેળભર્યા અર્થઘટનના નિયમ દ્વારા, અમે વિચારીએ છીએ કે

કલમ ૩૯૭ ની પેટા-કલમ (૨) માં રહેલો અવરોધ આવા પ્રકારના મધ્યવર્તી આદેશો માટે આકર્ષિત કરવાનો નથી. તેઓ બંધારણની કલમ ૧૩૪ ના હેતુઓ માટે અંતિમ આદેશો ન હોઈ શકે છતાં કલમ ૩૯૭(૨) ના અર્થમાં તેમને માત્ર વચગાળાના આદેશો તરીકે ઓળખવા તે યોગ્ય નથી.

૨૯. સુપ્રીમ કોર્ટે એમ કહીને નિષ્કર્ષ આપ્યો:

"અમે, જોકે, સંકેત આપી શકીએ છીએ કે આ કેસમાં અમે જે પ્રકારના આદેશ સાથે સંકળાયેલા છીએ, ભલે તે એક અર્થમાં અંતિમ ન હોય, તે ચોક્કસપણે વચગાળાનો પણ નથી જેથી કલમ ૩૯૭ ની પેટા-કલમ (૨) ના અવરોધને આકર્ષિત કરી શકે. અમારા મતે તેને મધ્યમ માર્ગમાં આવતા પ્રકારનો આદેશ ગણવો જોઈએ."

૩૦. ઉક્ત કેસમાં સેશન્સ કોર્ટે વિવાદિત આદેશ દ્વારા આરોપી-અરજદારની વિવિધ આધારો પર ટ્રાયલ સાથે આગળ વધવા માટે કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને પડકારતી અરજી ફગાવી દીધી હતી, ઉદાહરણ તરીકે, સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા પ્રોસિક્યુશન માટે મંજૂરીનો અભાવ. આ સંદર્ભમાં સુપ્રીમ કોર્ટે કસોટી લાગુ કરતા કહ્યું, "જો પ્રશ્નાધીન આદેશ ઉલટાવી દેવામાં આવે તો શું કાર્યવાહી ચાલુ રાખવી પડશે?" એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો કે એવા મુદ્દા પર આરોપીની દલીલને ફગાવતો આદેશ જે જો સ્વીકારવામાં આવે તો ચોક્કસ કાર્યવાહીનો અંત લાવશે તે ચોક્કસપણે કલમ ૩૯૭(૨) ના અર્થમાં વચગાળાનો આદેશ રહેશે નહીં.

૩૧. હજુ પછી સુપ્રીમ કોર્ટે વી.સી. શુક્લા વિરુદ્ધ રાજ્ય, AIR 1980

SC 962 : (1980 Cri LJ 690) માં વચગાળાના આદેશની પ્રકૃતિ અને વ્યાપ સમજાવ્યો. અમર નાથ,

(1977 Cri LJ 1891) (SC) (સુપ્રા) માં તેના અગાઉના નિર્ણયને પુષ્ટિ આપતા અને મધુ લિમાયે,

(1978 Cri LJ 165) (SC) (સુપ્રા) માં લર્ડ જજો દ્વારા કાયદાના પ્રતિપાદન સાથે તેની સંમતિ વ્યક્ત કરતા, એસ. મુર્તઝા ફઝલ અલી,

જે., જેમણે બહુમતી વતી વાત કરી હતી, તેમણે અવલોકન કર્યું:

"અમે પુનરાવર્તનના જોખમે પણ અહીં પુનરોચ્ચાર કરી શકીએ છીએ કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડમાં વપરાયેલ "વચગાળાનો આદેશ" શબ્દને ટ્રાયલની સંપૂર્ણ નિષ્પક્ષતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે આરોપીની તરફેણમાં ખૂબ જ ઉદાર અર્થઘટન આપવું જોઈએ કારણ કે કોડની કલમ ૩૯૭(૨) માં રહેલો અવરોધ અદાલતોમાં આવતા વિવિધ કેસોમાં લાગુ થશે જે માત્ર પેનલ કોડ હેઠળના ગુનાઓ જ નહીં પરંતુ અસંખ્ય કાયદાઓ હેઠળના હશે. જો, તેથી, રિવિઝનનો અધિકાર અવરોધિત કરવાનો હોય, તો અવરોધ ધરાવતી જોગવાઈ કાયદાની ભાવના અને અક્ષરના ચાર ખૂણામાં મર્યાદિત હોવી જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો આદેશ સંપૂર્ણપણે વચગાળાનો ન હોય પરંતુ મધ્યવર્તી અથવા અર્ધ-અંતિમ હોય તો હાઈકોર્ટ અથવા સેશન્સ જજની રિવિઝનલ સત્તા આકર્ષિત થઈ શકે છે."

૩૨. તેમની મહાનુભાવે કાનૂની સ્થિતિનો સારાંશ આપતા કહ્યું કે વચગાળાના આદેશનું આવશ્યક લક્ષણ એ છે કે તે માત્ર દાવો (suit) આગળ વધારવા માટે જરૂરી કોઈ મુદ્દો કે બાબત નક્કી કરે છે અથવા શોધાયેલ મુદ્દાઓ માટે આનુષંગિક છે પરંતુ તે વિવાદિત બાબત પર અંતિમ નિર્ણય કે ચુકાદો નથી.

૩૩. વિવિધ ન્યાયિક ચુકાદાઓના ગુણોત્તરમાં વર્ણવેલ માર્ગદર્શિકાઓ, તે સંદર્ભમાં કાયદાની યોજના, ઉક્ત જોગવાઈ ઘડવા અથવા સામેલ કરવા પાછળનો હેતુ અને પ્રશ્ન હેઠળના શબ્દના મૂળભૂત ખ્યાલને ધ્યાનમાં લેતા, નીચે મુજબના તારણો તાર્કિક રીતે ફલિત થશે:

- (૧) "વચગાળાનો આદેશ" (interlocutory order) શબ્દ મર્યાદિત અર્થમાં વપરાયો છે અને વ્યાપક અથવા વાસ્તવિક અર્થમાં નહીં.
- (૨) તે માત્ર શુદ્ધ વચગાળાના અથવા કામચલાઉ સ્વરૂપના આદેશનું સૂચન કરે છે. આ શ્રેણીમાં ભાર "શુદ્ધ" (purely) શબ્દ પર છે, જે ફરીથી એ ખ્યાલ પર પ્રકાશ પાડશે કે આદેશનું સ્વરૂપ શુદ્ધ અને સરળ, પ્રકૃતિમાં કામચલાઉ અથવા વચગાળાનું હોવું જોઈએ અને કામચલાઉ સ્વરૂપના દેખીતા ભ્રામક દેખાવને વાસ્તવિક અને સંપૂર્ણ કામચલાઉ સ્વરૂપ સાથે ભેળવવો જોઈએ નહીં.
- (૩) કાર્યવાહીમાં કેટલીક બાબતોને લગતા આવા આદેશો જે માત્ર અને શુદ્ધ રીતે કાર્યવાહીમાં સહાયક પગલાં (steps-in-aid) તરીકેનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે, તેમને ઉક્ત પરિભાષા દ્વારા અપનાવી શકાય છે, જે ફરીથી આદેશોની પ્રકૃતિ અને શ્રેણીઓ વિશે નિર્દેશ આપે છે જે કાર્યવાહીના કોઈપણ અધિકાર અથવા ભૌતિક પાસાને ખરેખર અસર કર્યા વગર અથવા સ્પર્શ્યા વગર માત્ર શુદ્ધ રીતે કામચલાઉ અથવા વચગાળાના છે.
- (૪) જોકે કાર્યવાહીની અંતિમતા અથવા કાર્યવાહીની સમાપ્તિની છાપ એક તદ્દન સુસંગત અને મહત્વની વિચારણા હોઈ શકે છે, તેમ છતાં તે તે બાબતમાં પરીક્ષણનું એકમાત્ર માપદંડ નથી.
- (૫) તેવી જ રીતે, કાર્યવાહીને સમાપ્ત કરવાની સંભવિત ક્ષમતા અથવા તેને અંતિમતાનું લેબલ આપવું એ પણ એકમાત્ર અને નિર્ણાયક માપદંડ નથી, જોકે તે પોતે એક સુસંગત લક્ષણ છે.
- (૬) તેથી, મુખ્ય કાર્યવાહી ચાલુ છે તે હકીકત આપમેળે આવા અનેક આદેશોને "વચગાળાના આદેશ" તરીકેની છાપ આપતી નથી.
- (૭) પરિણામે, "વચગાળાનો આદેશ" અભિવ્યક્તિને હંમેશા "અંતિમ આદેશ" શબ્દના વિરુદ્ધાર્થી તરીકે સમાન ગણવી સ્વીકાર્ય નથી.
- (૮) મહત્વપૂર્ણ ક્ષણનો આદેશ (order of moment) સ્વાભાવિક રીતે ઉક્ત

પરિભાષાના વ્યાપમાંથી બહાર નીકળી જશે.

(૯) આદેશ અંતિમતાની છાપ ધરાવતો હોય તે સિવાય પણ, એક દરમિયાનગીરીનો તબક્કો હોઈ શકે છે જેને 'વચગાળાનો તબક્કો' (intermediate stage) કહી શકાય કે જેમાં એવો આદેશ પસાર થઈ શકે કે જેને બદલામાં 'વચગાળાનો આદેશ' (intermediate order) કહી શકાય, જે કાર્યવાહીને અંતિમતા આપતો નથી કે જે શુદ્ધ રીતે વચગાળાનો કે કામચલાઉ નથી અને તેથી તે વચગાળાનો આદેશ (interlocutory order) નથી, પરંતુ તે વચ્ચેના ભાગમાં આવશે અને અમુક કિસ્સાઓમાં આવા આદેશને વચગાળાનો (interlocutory) નથી તેમ કહી શકાય.

(૧૦) એક આદેશ જે – (એ) નિર્ણય લે છે; – અથવા –

(બી) પક્ષકારોના મહત્વના અધિકારો અથવા જવાબદારીઓને સ્પર્શે પણ છે; તેને વચગાળાનો કહી શકાય નહીં.

(૧૧) એક આદેશ જે – (એ) પક્ષકારોના અધિકારોને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે; અથવા

(બી) પક્ષકારોના ચોક્કસ અધિકારો નક્કી કરે છે: તેને 'વચગાળાનો' (interlocutory) કહી શકાય નહીં.

(૧૨) તેવી જ રીતે, એક આદેશ જે –

(એ) ન્યાયનિર્ણય કરે છે; અથવા

(બી) અસર પણ કરે છે – (i) પક્ષકારોના અધિકારોને:

(ii) ટ્રાયલ અથવા કાર્યવાહીના કોઈપણ ચોક્કસ પાસાને પણ, તેને 'વચગાળાના આદેશ' તરીકે ઓળખી શકાય નહીં.

૩૪. આ તબક્કે, મને અલ્લાબાદ હાઈકોર્ટના ફાધર થોમસ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ફૂલ બેંચના નિર્ણયને જોવા દો જે એવો અભિપ્રાય લે છે કે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ "વચગાળાનો આદેશ" છે અને ઉક્ત આદેશ સામે રિવિઝન સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭(૨) હેઠળ બાધિત છે.

હાલના કેસમાં રિવિઝનલ કોર્ટે રિવિઝન અરજી ટકવાપાત્ર નથી તેવો અભિપ્રાય લેવામાં આ નિર્ણય પર મજબૂત વિશ્વાસ મૂક્યો છે.

હું સુસંગત અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું:

"૩૩. વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને પોલીસને માત્ર એક કોગ્નિઝેબલ ગુનાની તપાસ કરવાનો આદેશ આપવામાં આવે છે તે તબક્કે આરોપીના કોઈ મૂળભૂત અધિકારો અને જવાબદારીઓ સંકળાયેલી होती नथी અને માત્ર માહિતી આપનાર અને પોલીસ જ ચિત્રમાં હોય છે, ઉક્ત કાર્યવાહી શુદ્ધ રીતે વચગાળાની પ્રકૃતિની છે, અને તે રિવિઝેબલ (revisable) નથી. તે તપાસ પછી જ જ્યારે પોલીસ દ્વારા કાયદાની કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ રિપોર્ટ સબમિટ કરવામાં આવે છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ પોતાનું મન નક્કી કરે છે કે સંજ્ઞાન (cognizance) લેવું કે કાર્યવાહી પડતી મૂકવી."

૩૪. કાયદાની કલમ ૩૮૭(૨) નીચે મુજબ વંચાય છે. "પેટા-કલમ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી રિવિઝનની સત્તાઓ કોઈપણ અપીલ, પૂછપરછ, ટ્રાયલ અથવા અન્ય કાર્યવાહીમાં પસાર કરવામાં આવેલા કોઈપણ વચગાળાના આદેશના સંબંધમાં વાપરવામાં આવશે નહીં."

૩૫. જો સંજ્ઞાન લેવામાં આવે અને પ્રક્રિયા જારી કરવામાં આવે તો જ આરોપીને સાંભળવાનો અધિકાર મળે છે. વિદ્વાન સિંગલ જજના મતે તે તબક્કા પહેલા, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશ સહિત કોઈપણ આદેશ, પ્રકૃતિમાં વચગાળાનો રહેશે.

૩૬. ૧૯૭૩ ના કાયદાની સાથેના ફકરા ૫ ના કલોઝ (ડી) માં સમાવિષ્ટ કલમ ૩૮૭(૨) ના હેતુઓ અને કારણોનું નિવેદન નીચે મુજબ છે:

"વચગાળાના આદેશો સામે રિવિઝનની સત્તાઓ છીનવી લેવામાં આવી રહી છે, કારણ કે તે ફોજદારી કેસોના નિકાલમાં વિલંબ માટેના મુખ્ય કારણભૂત પરિબલોમાંનું એક હોવાનું જણાયું છે."

૩૭. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસને ફોજદારી ગુનાની નોંધણી અને તપાસ કરવા માટેનો નિર્દેશ વચગાળાનો આદેશ ન હોઈ શકે, પરંતુ તેને વધુમાં વધુ એક મધ્યવર્તી આદેશ (intermediate order) તરીકે વર્ણવી શકાય તેવી તેમની દલીલના સમર્થનમાં, શ્રી ડી.એસ. મિશ્રા એડવોકેટ મધુ લિમચે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, ૧૯૭૮ (૧૫) એસીસી ૧૮૪ : (એઆઈઆર ૧૯૭૮ એસસી ૪૭) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર વિશ્વાસ મૂક્યો છે.

૩૮. મધુ લિમચે (ઉપર મુજબ) માં કોઈ શંકા નથી કે તે નિર્ધારિત કરે છે કે આદેશો, જેમ કે તે કેસમાં આરોપી સામે પ્રક્રિયા જારી કરવાનો આદેશ, તેને અંતિમ આદેશ તરીકે વર્ણવી શકાય નહીં, પરંતુ તે વચગાળાનો આદેશ પણ નહોતો, જે કાયદાની કલમ ૩૯૭(૨) ને ધ્યાનમાં રાખીને ફોજદારી રિવિઝનની ટકવાપાત્રતામાં અવરોધ આકર્ષી શક્યો હોત, કારણ કે જો આરોપીની દલીલ એવા મુદ્દા પર નકારવામાં આવી હોત જે જ્યારે સ્વીકારવામાં આવે ત્યારે ચોક્કસ કાર્યવાહી પૂર્ણ કરી શકી હોત. બલકે ઉક્ત નિર્ણય મુજબ તેને મધ્યમ માર્ગમાં આવતા એક પ્રકારના મધ્યવર્તી આદેશ (intermediate order) તરીકે વર્ણવવો જોઈએ. મધુ લિમચે માં અપીલકર્તા દ્વારા વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કલમ ૧૯૯(૪) સી.આર.પી.સી. હેઠળની મંજૂરીના આધારે પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર દ્વારા આઈપીસી ની કલમ ૫૦૦ હેઠળની ફરિયાદ પર, કલમ ૧૯૯(૨) સી.આર.પી.સી. હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને કેસને કમિટ કર્યા વિના સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ સંજ્ઞાન અસમર્થ હતું, કારણ કે પીડિત વ્યક્તિ શ્રી એ.આર. અંતુલે, મુખ્યમંત્રી દ્વારા કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી ન હતી, અને કથિત બદનક્ષીભર્યા નિવેદનો તેમની અંગત ક્ષમતામાં કરવામાં આવેલા કાર્યો સાથે સંબંધિત હતા, અને તેમની જાહેર ફરજોના પાલનમાં નહીં. જો આ દલીલ સ્વીકારવામાં આવી હોત, તો તેના પરિણામે કેસ તેમને કમિટ કર્યા વિના સેશન્સ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ સંજ્ઞાનનો આદેશ રદ થયો હોત. તેથી, આ વાંધો બાબતના મૂળ સુધી જાય છે, અને માત્ર આદેશને પ્રકૃતિમાં વચગાળાનો કહીને તેની અવગણના કરી શકાય નહીં.

૩૯. અમર નાથ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એઆઈઆર ૧૯૭૭ એસસી ૨૧૮૫ માં વચગાળાના આદેશોનું વર્ણન ફક્ત ૬ માં આ રીતે કરવામાં આવ્યું છે:

"અમને એવું લાગે છે કે ૧૯૭૩ ના કાયદાની કલમ ૩૯૭(૨) માં "વચગાળાનો આદેશ" શબ્દ મર્યાદિત અર્થમાં વપરાયો છે અને કોઈ વ્યાપક અથવા કલાત્મક અર્થમાં નહીં. તે માત્ર શુદ્ધ વચગાળાના અથવા કામચલાઉ સ્વરૂપના આદેશો સૂચવે છે જે પક્ષકારોના મહત્વના અધિકારો અથવા જવાબદારીઓને નક્કી કરતા નથી અથવા સ્પર્શતા નથી. કોઈપણ આદેશ જે આરોપીના અધિકારોને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે, અથવા પક્ષકારોના ચોક્કસ અધિકારો નક્કી કરે છે તેને વચગાળાનો આદેશ કહી શકાય નહીં જેથી તે આદેશ સામે હાઈકોર્ટમાં રિવિઝન પર

પ્રતિબંધ મૂકે, કારણ કે તે ૧૯૭૩ ના કાયદાની કલમ ૩૯૭ માં આ ચોક્કસ જોગવાઈ દાખલ કરવા માટેના મૂળભૂત હેતુની વિરુદ્ધ હશે. આમ, ઉદાહરણ તરીકે, સાક્ષીઓને બોલાવવાના આદેશો, કેસો મુલતવી રાખવા, જામીન માટેના આદેશો પસાર કરવા, અહેવાલો મંગાવવા અને પેનિંગ કાર્યવાહીમાં સહાયતા માટેના અન્ય આવા પગલાં, નિઃશંકપણે વચગાળાના આદેશો સમાન હોઈ શકે છે જેની સામે ૧૯૭૩ ના કાયદાની કલમ ૩૯૭(૨) હેઠળ કોઈ રિવિઝન ટકશે નહીં. પરંતુ આદેશો જે મહત્વની ક્ષણની બાબતો છે અને જે આરોપીના અધિકારો અથવા ટ્રાયલના ચોક્કસ પાસાને અસર કરે છે અથવા તેનો ન્યાયનિર્ણય કરે છે તેને વચગાળાનો આદેશ કહી શકાય નહીં જેથી તે હાઈકોર્ટના રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રના વ્યાપની બહાર હોય."

૪૦. અમર નાથ (એઆઈઆર ૧૯૭૭ એસસી ૨૧૮૫) માં, પોલીસે તેમની સામે અંતિમ અહેવાલ રજૂ કર્યા પછી મિકેનિકલ રીતે અપીલકર્તાઓને સમન્સ પાઠવવાનો આદેશ આપ્યો હતો જેના કારણે જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તેમને મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા, અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા અધિક સેશન્સ જજ સમક્ષ તે આદેશ સામેની રિવિઝન પણ નિષ્ફળ ગઈ હતી. ફરિયાદી દ્વારા ત્યારબાદની ફરિયાદ પણ ગુણદોષ પર ફગાવી દેવામાં આવી હતી. ફરિયાદને બાદમાં ફગાવી દેવા સામે જ્યારે ફરિયાદીએ રિવિઝન દાખલ કરી, ત્યારે સેશન્સ જજે જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટનો આદેશ રદ કર્યો અને વધુ તપાસનો આદેશ આપ્યો, જેના પર મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સીધા જ અપીલકર્તાઓને ટ્રાયલ માટે બોલાવવામાં આવ્યા. આ આદેશ જે અપીલકર્તાઓ દ્વારા મેળવેલા નોંધપાત્ર અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતો જણાતો હતો તેને મહત્વની ક્ષણનો આદેશ માનવામાં આવ્યો હતો અને માત્ર વચગાળાનો આદેશ નહીં, જે કાયદાની કલમ ૩૯૭(૨) હેઠળ રિવિઝન સ્વીકારવામાં અવરોધ ઉભો કરે.

૪૧. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ જે પોલીસ અધિકારીને કોન્સિડેરેબલ કેસની તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપે છે તે બીજી તરફ આપો કોઈ મહત્વનો આદેશ નથી, જે પક્ષકારના કોઈપણ મૂલ્યવાન અધિકારો પર તરાપ મારે છે. જ્યાં આવા નિર્દેશ જારી કરવા સામેનો કોઈપણ વાંધો સ્વીકારવામાં આવે (જોકે તપાસ માટેના સરળ નિર્દેશને રદ કરવાના પરિણામે કોઈ વાંધાની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે), તો પણ કાર્યવાહીનો અંત આવશે નહીં, કારણ કે ફરિયાદ કરનાર માહિતી આપનાર માટે કાયદાની

કલમ ૧૫૪(૩) હેઠળ પોલીસ અધિક્ષક (એસ.પી.) સમક્ષ અથવા કલમ ૩૬ હેઠળ ઉચ્ચ અધિકારી સમક્ષ અરજી કરવાનું ખુલ્લું રહેશે. તે કાયદાની કલમ ૨૦૦ સાથે વંચાતી કલમ ૧૮૦ હેઠળ પણ ફરિયાદ નોંધાવી શકે છે. મધુ લિમચે અને અમર નાથના કેસોમાં ઉલ્લેખિત પરિસ્થિતિઓથી આ મૂળભૂત તફાવત છે, જ્યાં વાંધાઓની સ્વીકૃતિના પરિણામે ઉક્ત આરોપીને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવી શકે છે અથવા સમન્સ ૨૬ થઈ શકે છે, અને કાર્યવાહી સમાપ્ત થઈ શકે છે. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તપાસ માટેનો નિર્દેશ એ તપાસ અને ટ્રાયલમાં સહાયતા માટેનું માત્ર એક આનુષંગિક પગલું છે. તેથી તે સાક્ષીઓને બોલાવવા, કેસો મુલતવી રાખવા, જામીન આપવાના આદેશો, અહેવાલો મંગાવવા અને પેઝિંગ કાર્યવાહીમાં સહાયતા માટેના અન્ય આવા પગલાં જેવી જ છે જે અમર નાથ (ઉપર મુજબ) માં શુદ્ધ રીતે વચગાળાની પ્રકૃતિના હોવાનું વર્ણવવામાં આવ્યું છે.

૪૨. આ સંબંધમાં દેવરાપદ્મી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી વિરુદ્ધ નારાયણ રેડ્ડી, એઆઈઆર ૧૮૭૬ એસસી ૧૬૭૨ માં યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવ્યું છે કે

"કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ કરવામાં આવેલો આદેશ એ પોલીસને કલમ ૧૫૬(૧) હેઠળ તેમની તપાસની સંપૂર્ણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પ્રેરક સ્મૃતિપત્ર અથવા જાણ કરવાની પ્રકૃતિનો છે."

૪૩. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તા કલમ ૧૫૬(૧) હેઠળની સત્તા જેવી જ છે, જે પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ પોલીસ અધિકારીને મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના કોઈપણ કોન્નિઝેબલ કેસની તપાસ કરવા માટે આપવામાં આવેલી સત્તા છે, જેની તપાસ કરવાની અથવા ટ્રાયલ કરવાની સત્તા તે વિસ્તારના મેજિસ્ટ્રેટ પાસે હોય છે. પોલીસ અધિકારી કાયદાની કલમ ૧૫૪(૧) માં ઉલ્લેખિત પ્રક્રિયા મુજબ એફ.આઈ.આર. નોંધે છે. જો પોલીસ અધિકારી માહિતી રેકૉર્ડ કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો પીડિત માહિતી આપનારને તપાસના નિર્દેશ માટે કલમ ૧૫૪(૩) હેઠળ પોલીસ અધિક્ષકનો સંપર્ક કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. કાયદાની કલમ ૩૬ ને ધ્યાનમાં રાખીને પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી કરતા ઉચ્ચ હોદ્દાના કોઈપણ અધિકારી દ્વારા પણ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ નિર્દેશ આપવા માટે મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓ આ રીતે કાયદાની કલમ ૧૫૪(૧), ૧૫૪(૩) અને ૩૬ હેઠળ પોલીસ અધિકારીઓની સત્તાઓ સાથે સંકળાયેલી છે. તેથી એવું સૂચન કરવું અત્યંત અતાર્કિક હશે કે અદાલતો પાસે કલમ ૧૫૪(૧) હેઠળ

એફ.આઈ.આર. નોંધવાના પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ પોલીસ અધિકારીના અથવા કલમ ૧૫૪(૩) હેઠળ ઉચ્ચ અધિકારીના નિર્ણયમાં અથવા ઉક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ પોલીસ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી વાસ્તવિક તપાસમાં ફોજદારી રિવિઝન અથવા અન્ય ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં દખલગીરી કરવાની કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, પરંતુ મેજિસ્ટ્રેટનો કલમ ૧૫૬(૩) સી.આર.પી.સી. હેઠળનો પ્રારંભિક આદેશ જે પોલીસને તેની ફરજ બજાવવા અને કોમ્પ્રિઝેબલ ગુનાની તપાસ કરવા માટે ભારપૂર્વક યાદ અપાવે છે તે ફોજદારી રિવિઝન અથવા અન્ય ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં પડકારને પાત્ર હોઈ શકે છે.

૪૪. આમ આપણે જોઈએ છીએ કે તપાસ માટેના આદેશો તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં સહાયતા માટેનું માત્ર એક આનુષંગિક પગલું છે, અને સ્પષ્ટપણે વચગાળાની પ્રકૃતિના છે, જે જામીન આપવાના આદેશો અથવા રેકૉર્ડ મંગાવવા અથવા સર્ચ વોરંટ જારી કરવા અથવા સાક્ષીઓને સમન્સ આપવા અને તેવી અન્ય બાબતો જેવા છે જે સંભવિત આરોપીના કોઈ મૂલ્યવાન અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી અને કાયદાની કલમ ૩૯૭(૨) માં રહેલા બાધને ધ્યાનમાં રાખીને ફોજદારી રિવિઝનમાં પડકારવા યોગ્ય નથી.

૪૫. મધુ લિમચે (એઆઈઆર ૧૯૭૮ એસસી ૪૭) અથવા અમર નાથના કેસો (એઆઈઆર ૧૯૭૭ એસસી ૨૧૮૫) માં પરિસ્થિતિઓ સ્પષ્ટપણે અલગ છે, જ્યાં આરોપી વતી ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓને ધ્યાનમાં લેવાનો ઈનકાર તેને ડિસ્ચાર્જ થતા અટકાવી શકે અને તેને ટ્રાયલનો સામનો કરવા માટે સમન્સ પાઠવવા માટે કારણભૂત બની શકે, જેના પરિણામે આદેશોને અંતિમ કે વચગાળાના નહીં, પરંતુ મધ્યવર્તી પ્રકૃતિના તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યા છે. ઉક્ત મધ્યવર્તી આદેશો સામેની રિવિઝન તેથી કલમ ૩૯૭(૨) હેઠળના બાધને આકર્ષશે નહીં. સંજ્ઞાન પહેલાના તબક્કે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસના નિર્દેશ સામેના વાંધાની સ્વીકૃતિ, જોકે આરોપી સામેની કાર્યવાહી બંધ કરવામાં પરિણમશે નહીં, કારણ કે ફરિયાદ કરનાર/માહિતી આપનાર કલમ ૧૯૦(એ) સાથે વંચાતી ૨૦૦ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરીને અથવા કલમ ૧૫૪(૩) અથવા કલમ ૩૬ હેઠળ એસ.પી. અથવા અન્ય ઉચ્ચ અધિકારી સમક્ષ તપાસ માટે અરજી કરીને (જો તે પગલું અગાઉ લેવામાં આવ્યું ન હોય તો) આરોપીને બોલાવવાની માંગ કરી શક્યા હોત. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી એ ફલિત થાય છે કે ઉક્ત આદેશો સ્પષ્ટપણે વચગાળાની પ્રકૃતિના છે અને કાયદાની કલમ ૩૯૭(૨) માં રહેલા

બાધને ધ્યાનમાં રાખીને રિવિઝેબલ નથી.

૪૬. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પસાર કરાયેલ તપાસ માટેનો નિર્દેશ શુદ્ધ રીતે વચગાળાનો હોવાથી અને પક્ષકારોના કોઈ નોંધપાત્ર અધિકારો સંકળાયેલા ન હોવાથી, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે ફોજદારી રિવિઝન સ્વીકારવા સામેનો સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૮૭(૨) હેઠળનો બાધ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અરજી કરીને પણ ટાળી શકાય નહીં. સ્ટેટ વિરુદ્ધ નવજોત સંઘુ, (૨૦૦૩) ૬ એસસીસી ૬૪૧ માં ફકરા ૨૯ માં અવલોકન કર્યા મુજબ:

"૨૯.....આ સત્તાનો ઉપયોગ ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની અન્ય કોઈ જોગવાઈમાં ઘડવામાં આવેલા કાયદાના સ્પષ્ટ બાધ સામે થવો જોઈએ નહીં. આ સત્તાનો ઉપયોગ અન્ય કોઈ કાયદામાં સ્પષ્ટ બાધ સામે કરી શકાય નહીં."

૪૭-૪૮. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસ માટેના આદેશ સામે કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળની અરજી પણ ટકશે નહીં, જે કાયદાના પ્રકરણ XII માં તપાસ કરવાની પોલીસ સત્તાનું આનુષંગિક છે, કારણ કે ડિવાઈન રીટ્રીટ સેન્ટર વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય અને અન્ય, એઆઈઆર ૨૦૦૮ એસસી ૧૬૧૪ (ફકરો ૨૨, અને નિર્મલજીત સિંઘ હૂન વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, એઆઈઆર ૧૯૭૨ એસસી ૨૬૩૯, (ફકરો ૩૫) માં ઠરાવ્યા મુજબ, જ્યારે કોમ્પ્લેક્સ ગુનાની તપાસ હાથ ધરવામાં આવે છે ત્યારે પોલીસ સત્તાવાળાઓ કાયદાની કલમ ૧૫૪ અને ૧૫૬ હેઠળ તેમની વૈધાનિક સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી રહ્યા હોય છે, અને હાઈકોર્ટ પણ કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળની તેની અંતર્ગત સત્તાઓમાં આ વૈધાનિક સત્તાના ઉપયોગમાં દખલગીરી કરી શકતી નથી.

૪૯. તદુપરાંત ઉક્ત અંતર્ગત સત્તાનો ઉપયોગ ખૂબ જ કરકસરપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક કરવાની જરૂર છે અને કુરુક્ષેત્ર યુનિવર્સિટી વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય, એઆઈઆર ૧૯૭૭ એસસી ૨૨૨૯, (ફકરો ૨) માં હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્ર પર વિચાર કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યા મુજબ:

"એ વાત સમજવી જોઈએ કે અંતર્ગત સત્તાઓ હાઈકોર્ટને મનસ્વી રીતે અથવા ધૂન મુજબ કાર્ય કરવા માટે કોઈ સ્વેચ્છાચારી અધિકારક્ષેત્ર આપતી નથી. તે વૈધાનિક સત્તાનો ઉપયોગ કરકસરપૂર્વક, સાવચેતીપૂર્વક અને દુર્લભમાં દુર્લભ કિસ્સાઓમાં કરવાનો હોય છે."

૫૦. પ્રો. રામ નરેશ ચૌધરી વિરુદ્ધ ચુપી રાજ્ય, ૨૦૦૮ ક્રિ એલેજ ૧૫૧૫ : (૨૦૦૮ (૨) એએલજે ૫૫) ના કેસમાં સિંગલ જજના નિર્ણયમાં ફકરા ૯ માં નીચે

મુજબના અવલોકનો કરવામાં આવ્યા છે:

"આ તબક્કે આરોપી બિલકુલ ચિત્રમાં આવતો નથી, અને તેને સાંભળી શકાતો નથી. તેને કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાનો કોઈ લોકસ (locus) નથી. તે વધુમાં વધુ ઉભા રહીને કાર્યવાહી જોઈ શકે છે. એ ચાદ રાખવું જોઈએ કે આ સંજ્ઞાન પહેલાનો તબક્કો છે. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૫૬(૩) સી.આર.પી.સી. હેઠળ કેસની નોંધણી અને તપાસ માટેનો આદેશ એ પોલીસને કલમ ૧૫૬(૧) સી.આર.પી.સી. હેઠળ તેની તપાસની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે પ્રેરક સ્મૃતિપત્ર અથવા જાણ જ છે, જે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે દેવરાપણી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી અને અન્ય વિરુદ્ધ નારાયણ રેડ્ડી અને અન્ય, ૧૯૭૬ એસીસી ૨૩૦ : (એઆઈઆર ૧૯૭૬ એસસી ૧૬૭૨) ના કેસમાં ઠરાવ્યું છે. આપું સ્મૃતિપત્ર અદાલતની રિવિઝનલ સત્તાને આધીન કેવી રીતે હોઈ શકે તે સમજની બહારની વાત છે. આદેશની પ્રકૃતિ પરથી જ તે સ્પષ્ટ છે કે તે વચગાળાનો આદેશ છે, જે અદાલતની રિવિઝનલ સત્તાને આધીન નથી. કલમ ૩૯૭(૨) સી.આર.પી.સી. ખાસ કરીને વચગાળાના આદેશો સામે દાખલ કરવામાં આવેલી રિવિઝન પર પ્રતિબંધ મૂકે છે."

૫૧. તેવી જ રીતે રાકેશ પુરી અને અન્ય વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય :

(૨૦૦૭ (૧) એએલજે ૧૬૯) (ઉપર મુજબ),
શ્રીમતી રેખા વર્મા અને અન્ય વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય અને અન્ય,
૨૦૦૭ (૫૭) એસીસી ૨૪૧ : (૨૦૦૭ (૧) એએલજે (એનઓસી) ૧૨૩)
અને

અબ્દુલ અઝીઝ વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય, ફકરો ૧૩ (ઉપર મુજબ) માં આ અદાલતના સિંગલ જજના નિર્ણયો દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૧૫૬(૩) સી.આર.પી.સી. હેઠળ સત્તાના ઉપયોગમાં એફ.આઈ.આર. નોંધવા અને તપાસ કરવા માટેના મેજિસ્ટ્રેટના નિર્દેશ સામે ફોજદારી રિવિઝન કે કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળની અરજી ટકી શકશે નહીં. અબ્દુલ અઝીઝમાં વધુમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે એફ.આઈ.આર. નોંધાયા પછી જ આરોપી એફ.આઈ.આર. રદ કરવા માટે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટના રીટ અધિકારક્ષેત્રમાં જઈ શકે છે, પરંતુ એફ.આઈ.આર. ની નોંધણી પહેલાં, સંભવિત આરોપીને તે આદેશને પડકારવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

પર. પરચુરણ બાબતો પર કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળની અરજીઓના ભરાવાને કારણે હાઈકોર્ટ દ્વારા આઈપીસી ની કલમ ૩૦૨ વગેરે હેઠળની ગંભીર બાબતોના નિકાલને અસર થતી હોવાથી, કારણ કે કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળની આવી અરજીઓ સ્વીકારતા પહેલા જરૂરી સાવચેતી અને સાવધાની રાખવામાં આવતી નથી, બેંચ વતી બોલતા માનનીય જી.પી. માથુર, જે. એ હમીદા વિરુદ્ધ રશીદ, એઆઈઆર ૨૦૦૭ (સપ્લીમેન્ટરી) એસસી ૩૬૧ ના ફક્ત ૩૮ માં આ રીતે પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી છે:

"૩૮..... જો અદાલતનો કિંમતી સમય વચગાળાના તબક્કે કલમ ૪૮૨ સી.આર.પી.સી. હેઠળની અરજીઓ કે જે ઘણીવાર નિર્ધારિત પ્રક્રિયાને ટાળવા માટે કોઈ અસ્પષ્ટ હેતુ સાથે દાખલ કરવામાં આવે છે, અથવા ટ્રાયલમાં વિલંબ કરવા માટે જે આરોપીને પૈસા અથવા બાહુબળ દ્વારા સાક્ષીઓને જીતી લેવા સક્ષમ બનાવશે અથવા તેઓ પુરાવા આપવામાં રસ લેતા નથી, જેના પરિણામે અંતે ન્યાયનો ગર્ભપાત થાય છે, તેને સાંભળવાને બદલે તે અપીલોની સુનાવણીમાં વિતાવવામાં આવે તો ન્યાયના હેતુઓ વધુ સારી રીતે પૂર્ણ થશે."

૫૩. જેવી રીતે અમે અવલોકન કર્યું છે કે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો નિર્દેશ સંજ્ઞાન પહેલાના તબક્કાનો ઉલ્લેખ કરે છે, તે કડક રીતે અદાલતમાં પેન્ડિંગ કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત નથી, પરંતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ તે કાયદાના પ્રકરણ XII હેઠળ કોન્સિઝેબલ કેસમાં તપાસ હાથ ધરવા માટે પોલીસને આપેલા નિર્દેશો સાથે જ સંબંધિત છે. આ સંદર્ભમાં પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ સુજીત કુમાર રાણા [(૨૦૦૪) ૪ એસસીસી ૧૨૯] : (એઆઈઆર ૨૦૦૪ એસસી ૧૮૫૧) માં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે હાઈકોર્ટની અંતર્ગત સત્તાઓ ત્યારે જ અમલમાં આવે છે જ્યારે ફોજદારી અદાલત દ્વારા એવો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય જેને ન્યાયના હેતુઓ સુરક્ષિત કરવા માટે રદ કરવો જરૂરી હોય અથવા જ્યાં અદાલત સમક્ષ પેન્ડિંગ કાર્યવાહી અદાલતની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન હોય."

૩૫. મુંબઈ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચ દ્વારા અપિનાશ ત્ર્યંબકરાવ ધોંડગે [ક્રિમિનલ રીટ પીટીશન નંબર ૧૫૯ ઓફ ૨૦૧૪ જેનો નિર્ણય ૨૧ ઓક્ટોબર ૨૦૧૫ ના રોજ લેવામાં

આવ્યો હતો] ના કેસમાં હાથમાં રહેલા મુદ્દા પર વિચાર કરવાની તક મળી હતી. મુંબઈ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના ફાધર થોમસ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ફૂલ બેંચના નિર્ણયને ધ્યાનમાં લીધો હતો. મુંબઈ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે એવો અભિપ્રાય લીધો છે કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ વચગાળાનો આદેશ નથી, પરંતુ તે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીને સમાપ્ત કરતો અંતિમ આદેશ છે અને કાયદાની કલમ ૩૯૭ અથવા કલમ ૪૦૧ હેઠળ રિવિઝન ટકી શકશે.

૩૬. ડિવિઝન બેંચ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો નીચે મુજબ છે:

"૯] ઉપર ટકેલા બે નિર્ણયો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ આદેશ કર્યા પછી, પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારીની ફરજ છે કે તે ફરિયાદ દ્વારા જાહેર કરાયેલા કોગ્નિઝેબલ ગુના અંગે એફ.આઈ.આર. નોંધે અને પછી તપાસ કરવા માટે આગળ વધે, જે માત્ર કાયદાની કલમ ૧૭૩ માં વિચારેલા અહેવાલ સાથે સમાપ્ત થશે. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે મેજિસ્ટ્રેટ પાસે, કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ આદેશ કર્યા પછી, તપાસની રીત, આરોપીની ધરપકડ કરવી કે નહીં વગેરે પર કોઈ નિયંત્રણ હોતું નથી. જોકે, પૂર્ણ થયા પછીની તપાસ માત્ર કાયદાની કલમ ૧૭૩ માં વિચારેલા અહેવાલ સાથે જ સમાપ્ત થશે અને તે અહેવાલ પર ત્યારબાદ, કાયદાની કલમ ૧૭૩ દ્વારા વિચારેલી પ્રક્રિયા અથવા મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા અમલમાં આવશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીમાં તપાસનો આદેશ આપતો આદેશ મેજિસ્ટ્રેટના હૃદ સુધી અંતિમ રહેશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે કાયદાની કલમ ૨૦૨(૧) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાના સંબંધમાં સ્પષ્ટ તફાવત કર્યો છે કે પોલીસ અધિકારી અથવા અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા તપાસ કરાવવાનો નિર્દેશ આપવો એ મેજિસ્ટ્રેટને તે નક્કી કરવામાં મદદ કરવા માટે છે કે તેની પાસે આગળ વધવા માટે પૂરતા આધાર છે કે નહીં. તેથી, કાયદાની કલમ ૨૦૨(૧) દ્વારા વિચારેલા તપાસ માટેના આવા નિર્દેશને કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસ કરવાના નિર્દેશ સાથે ભેળવવો જોઈએ નહીં અને તે સ્વતંત્ર છે અને કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસના આદેશ સાથે કોઈ સંબંધ નથી. આ અદાલતની ફૂલ બેંચ દ્વારા લક્ષ્મીનારાયણ વિશ્વનાથ આર્ય

વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૭ (૫) એમએચ.એલ.જે., ૭) ના કેસમાં એમ.સી. અબ્રાહમ અને અન્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર અને અન્ય (૨૦૦૩ બોમ.સી.આર. (કિ), ૬૫૦ (એસસી)) ના કેસના નિર્ણયના આધારે ફરરા ૨૧ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

૨૧. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૪૧ ની જોગવાઈઓ, જેને હવે પછી "કાયદો" તરીકે ઓળખવામાં આવશે, મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના અને વોરંટ વિના પોલીસ અધિકારી દ્વારા ધરપકડ કરવાની જોગવાઈ કરે છે. કાયદાની કલમ ૪૪ હેઠળની એક અલગ અને જુદી સત્તા મેજિસ્ટ્રેટને ગુનેગારની ધરપકડ કરવા અથવા કોઈપણ વ્યક્તિને ધરપકડ કરવા માટે આદેશ આપવાની સત્તા આપે છે. કાયદાની કલમ ૪૪ હેઠળ, જ્યારે કોઈ ગુનો તેમની હાજરીમાં કરવામાં આવે ત્યારે તે સત્તા મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં નિહિત હોય છે. જો ધારાસભાએ કાયદાની કલમ ૪૪ હેઠળ આવી ચોક્કસ સત્તા પૂરી પાડવાની કાળજી લીધી હોય, તો કાયદાના પ્રકરણ XII ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવી સત્તા ઉલ્લેખિત ન હોવાનું કોઈ કારણ હોઈ શકે નહીં. કલમ ૪૧ ના સંદર્ભમાં, પોલીસ અધિકારી તે જોગવાઈમાં ઉલ્લેખિત કોઈપણ અથવા તમામ શરતો માટે મેજિસ્ટ્રેટના વોરંટ અથવા આદેશ વિના વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે. આ જોગવાઈની ભાષા સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે પોલીસ અધિકારી મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ વિના વ્યક્તિની ધરપકડ કરી શકે છે. આમ, કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) ના આધારે, ધારાસભા દ્વારા પોલીસ અધિકારીને ખાસ આપવામાં આવેલી સત્તાઓ પર કોઈ પ્રતિબંધ કેમ વાંચવો જોઈએ તેનું કોઈ કારણ જણાતું નથી. અલબત્ત, તપાસની સ્વતંત્રતા એ આ જોગવાઈઓનો સાર છે પરંતુ તોફાનને દબાવવા માટે કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ હેઠળ પર્યાપ્ત રીતે સૂચવવામાં આવ્યું છે કે ધરપકડ કરનાર અધિકારીએ તેની સત્તા અથવા વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ વિવેકપૂર્વક કરવો જોઈએ અને તે હેતુથી મુક્ત હોવો જોઈએ. જે કિસ્સાઓમાં મેજિસ્ટ્રેટ કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસનો નિર્દેશ આપે છે તે કિસ્સાઓમાં આરોપીને સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટમાં આવી રાહત માટે સંપર્ક કરીને કાયદાની કલમ ૪૩૮ ની જોગવાઈઓનો સહારો લઈને અમુક પ્રકારનું ઇનબિલ્ટ સેફગાર્ડ ઉપલબ્ધ છે. આમ, ફોજદારી કેસની તપાસ દરમિયાન,

આરોપી ઉપાયવિહોણો નથી અને તે અમારા દ્વારા લેવામાં આવેલા ઉપરોક્ત અભિપ્રાયને વધુ પુષ્ટિ આપશે."

ફૂલ બેંચ દ્વારા ફકરા ૧૨ અને ૧૩ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"૧૨. બીજું પાસું એ છે કે કેસ કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની ભાષાના અર્થઘટન પર નિર્ભર રહેશે. જોકે આ જોગવાઈ મેજિસ્ટ્રેટને તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તા આપે છે, પરંતુ ધારાસભાએ તેની ડહાપણમાં મેજિસ્ટ્રેટને તપાસની રીતને નિયંત્રિત કરવા અથવા આંતરિક તપાસ કરવા અથવા રોકવા અથવા નિર્દેશ આપવા માટે વધુ કોઈ સત્તા આપી નથી. તપાસની યોજના આમ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અનિયંત્રિત તપાસની માંગ કરે છે. એસ.એન. શર્મા વિરુદ્ધ બિપેન કુમાર તિવારી અને અન્ય, ૧૯૭૦ (૧) એસસીસી ૬૫૩ અને બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ જે.એ.સી. સાલદાનહા અને અન્ય, ૧૯૮૦ (૧) એસસીસી ૫૩૪ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ આ જ અભિપ્રાય લીધો હતો.

૧૩. ગુનાની તપાસના આ પાસા પર દાયકાઓથી કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલો અભિપ્રાય સુસંગત છે. આ સિદ્ધાંતોએ તપાસ એજન્સી દ્વારા તપાસની રીત અને નિયંત્રણ પર પ્રભાવી અસર કરી હતી. આ ઉપદેશો વિવિધતા સાથે સોંપવામાં આવ્યા છે."

૧૦] પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોએ અમારી સમક્ષ ૨૦૧૧ ક્રિ.એલ.જે., ૨૨૭૮ માં નોંધાયેલા ફાધર થોમસ વિરુદ્ધ ચુપી રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેંચના નિર્ણયને ટાંક્યો છે. અમે ઉક્ત નિર્ણયનું અવલોકન કર્યું છે અને અમને લાગે છે કે ઉક્ત નિર્ણય સ્પષ્ટપણે અલગ પાડી શકાય તેવો છે કારણ કે અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેંચે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આદેશ પસાર કર્યા પછી કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીની સમાપ્તિ અને આમ ઉક્ત કાર્યવાહી અંતિમ આદેશમાં સમાપ્ત થતી હોવાની હકીકતની નોંધ લીધી ન હતી.

૧૧] આમ ઉપરોક્ત પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશ મુજબની તપાસ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નિયંત્રિત નથી અને ફૂલ બેંચના ચુકાદામાં જણાવ્યા મુજબ સર્વોચ્ચ અદાલતે એસ.એન. શર્મા વિરુદ્ધ બિપેન કુમાર તિવારી અને બિહાર

રાજ્ય વિરુદ્ધ જે.એ.સી. સાલદાનદા અને અન્યના કેસમાં તે જ ઠરાવ્યું હતું. ફરીથી જણાવું તો, કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ આદેશ કર્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ પાસે આગળ કશું કરવાનું રહેતું નથી અને કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થાય છે. આવો આદેશ કર્યા પછી મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કંઈ પણ પેલિંગ રહેતું નથી. આમ, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીની સમાપ્તિ હોવા છતાં અને 'ubi jus ibi remedium' (જ્યાં અધિકાર છે ત્યાં ઉપાય છે) ના સિદ્ધાંતના પ્રકાશમાં, અરજદારોને રિવિઝનના વૈધાનિક ઉપાયથી વંચિત રાખી શકાય નહીં.

૧૨] વિદ્વાન વકીલોએ વધુમાં (૨૦૦૯) ૬ એસસીસી ૫૭૬ માં નોંધાયેલા ધર્મેશભાઈ વાસુદેવભાઈ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને ટાંક્યો છે. અમે આ નિર્ણયમાંથી ફક્ત ૬ થી ૮ નીચે મુજબ ટાંકીએ છીએ:

"૬. એ સુસ્થાપિત છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ ફોજદારી કાયદાને ગતિમાં લાવી શકે છે, જે અલબત્ત વૈધાનિક અપરોધોને આધીન છે. જ્યારે કોઈ ગુનો કરવામાં આવે ત્યારે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા (ટૂંકમાં, 'કાયદો') ની કલમ ૧૫૪ હેઠળ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (FIR) નોંધી શકાય છે. તેની કલમ ૨૦૦ ના સંદર્ભમાં ફરિયાદ અરજી પણ દાખલ કરી શકાય છે. જોકે, અમુક કારણોસર જો કાયદાની કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ (૧) મુજબ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ રેકૉર્ડ ન કરવામાં આવે, તો મેજિસ્ટ્રેટને તેની કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ ફરિયાદ અરજીમાં સમાવિષ્ટ આરોપોની તપાસ કરવાનો આદેશ આપવાની સત્તા છે. આમ, તપાસનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા બે અલગ-અલગ પરિસ્થિતિઓમાં ઉદ્ભવી શકે છે - (૧) જ્યારે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધવાનો ઇનકાર કરવામાં આવે; અથવા (૨) જ્યારે કોઈ કારણસર તપાસની વૈધાનિક સત્તા હાથ ધરવામાં આવતી નથી.

૭. જ્યારે કાયદાની કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તપાસ હાથ ધરવી જ જોઈએ. જ્યારે તપાસ અધિકારી એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચે છે કે આરોપી દ્વારા કથિત ગુનો કરવામાં આવ્યો નથી, ત્યારે જ તે અંતિમ ફોર્મ સબમિટ કરી શકે છે; બીજી તરફ, જો તપાસ પર એવું જણાય કે

પ્રથમ દ્રષ્ટિએ કેસ બન્યો છે, તો ચાર્જશીટ દાખલ કરવી જ જોઈએ.

૮. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોલીસની તપાસની વૈધાનિક સત્તાના ઉપયોગમાં દખલગીરી અને હાથ ધરવામાં આવતી કોઈપણ તપાસ પાછી ખેંચવા માટેના નિર્દેશની તો વાત જ શું કરવી, તે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ કલ્પનામાં નથી. આ સંબંધમાં મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા મર્યાદિત છે. અન્યથા પણ, તેની પાસે કોઈ અંતર્ગત સત્તા નથી. સામાન્ય રીતે, તેની પાસે તેનો આદેશ પાછો ખેંચવાની કોઈ સત્તા નથી. બાબતના આ પાસા પર આ અદાલત દ્વારા એસ.એન. શર્મા વિરુદ્ધ બિપેન કુમાર તિવારી અને અન્ય [(૧૯૭૦) ૧ એસસીસી ૬૫૩] માં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં કાયદો નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે:

"૬. 'જો તે યોગ્ય લાગે' અભિવ્યક્તિના ઉપયોગ વિના, બીજા વિકલ્પને પ્રથમથી સ્વતંત્ર માની શકાયો હોત; પરંતુ આ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ, અમારા મતે, એ સ્પષ્ટ કરે છે કે આ કલમના બીજા કલોઝ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા માત્ર પ્રથમ કલોઝ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો વિકલ્પ છે અને તેથી તેનો ઉપયોગ માત્ર તે કિસ્સાઓમાં જ કરી શકાય છે જેમાં પ્રથમ કલોઝ લાગુ પડતો હોય.

૭. એવું પણ વધુમાં નોંધી શકાય છે કે, કલમ ૧૫૬ ની પેટા કલમ (૩) માં પણ, મેજિસ્ટ્રેટ કે જે કલમ ૧૯૦ હેઠળ ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ શકે છે તેને આપવામાં આવેલી એકમાત્ર સત્તા તપાસનો આદેશ આપવાની છે; પોલીસ દ્વારા તપાસ રોકવા માટેની કોઈ સત્તાનો ઉલ્લેખ નથી. આ વિભાગોની યોજના, આમ, સ્પષ્ટપણે એ છે કે કોઈપણ કોન્ફ્લિક્ટિંગ ગુનાની તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અનિયંત્રિત છે, અને માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ જ્યાં પોલીસ કેસની તપાસ ન કરવાનો નિર્ણય લે છે ત્યાં મેજિસ્ટ્રેટ દખલ કરી શકે છે અને કાં તો તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે, અથવા વિકલ્પમાં, પોતે આગળ વધી શકે છે અથવા તેની નીચેના મેજિસ્ટ્રેટને કેસની તપાસ કરવા માટે સોંપી શકે છે. તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તાને મેજિસ્ટ્રેટના કોઈપણ નિયંત્રણથી સ્વતંત્ર બનાવવામાં આવી છે."

૧૩] આમ અમે કથિત બે પ્રકરણો એટલે કે XII અને XV માં સમાવિષ્ટ યોજનાના અવલોકન પરથી અને ઉપરોક્ત નિર્ણયોના પ્રકાશમાં શોધીએ છીએ કે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશને વચગાળાનો આદેશ નહીં, પરંતુ અંતિમ આદેશની પ્રકૃતિનો આદેશ ગણવો જોઈએ. બી.એસ. ખત્રી વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૪ (૧) એમએચ.એલ.જે., ૭૪૭) ના કેસમાં, આ અદાલતની ડિવિઝન બેંચે ફકરા ૧૩, ૧૭ અને ૧૯ માં અને ફકરા ૨૦ માંથી નીચે મુજબનો અંશ ટાંક્યો છે:

"૧૩. વર્તમાન કેસમાં જે કંઈ કરવામાં આવ્યું છે તે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યની પોલીસની એક ચોક્કસ પાંખ દ્વારા તપાસની આવશ્યકતા ધરાવતો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો છે અને આ તબક્કે અરજદારો કલમ ૨૨૬ હેઠળ અદાલતની અસાધારણ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અહીં આવ્યા છે. વાસ્તવિક રીતે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશને સેશન્સ જજ દ્વારા અથવા આ અદાલત દ્વારા કાયદાની કલમ ૩૯૭ સાથે વંચાતી ૪૦૧ હેઠળ રિવિઝન કરી શકાય છે. તેથી તે હેતુ માટે પણ અરજદારો માટે વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે. તે સિવાય માત્ર તપાસનો નિર્દેશ આપતો આદેશ કોઈ અપૂર્ણાય નુકસાન પહોંચાડતો નથી, જે તપાસને પણ રદ કરવાની જરૂરિયાત ઉભી કરે. જે કંઈ આદેશ આપવામાં આવ્યો છે તે ફરિયાદની તપાસનો છે.

૧૭. સંજ્ઞાનનો તબક્કો તપાસ અહેવાલ દાખલ થયા પછી ઉદ્ભવશે અને સંજ્ઞાન લેવા અંગેની કાયદાની કલમ ૧૯૫ દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવેલ બાધ ત્યારબાદ લાગુ થશે. તેથી અમારે આમાંના કોઈપણ નિર્ણય પર વિચાર કરવાની જરૂર નથી કારણ કે તે કેસના ગુણદોષ પર છે.

૧૯. સર્વોચ્ચ અદાલતે રશિમ કુમાર (શ્રીમતી) વિરુદ્ધ મહેશ ભાદા, (૧૯૯૭) ૨ એસસીસી ૩૯૭ ના કેસમાં અવલોકન કર્યું છે કે રીટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરકસરપૂર્વક કરવો જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતે જે કહ્યું છે તે અમે શબ્દશઃ નોંધવા માંગીએ છીએ:

"એ સુસ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ છે કે ન્યાયના ગર્ભપાતને રોકવા માટે હાઈકોર્ટે કાયદાની કલમ ૪૮૨ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરકસરપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક કરવો જોઈએ. એચ.પી. રાજ્ય વિરુદ્ધ પ્રીથિ ચંદ માં અમારા બે (કે. રામસ્વામી અને એસ.બી. મજમુદાર, જે.જે.) બેંચની રચના કરતા અને યુપી રાજ્ય વિરુદ્ધ ઓ.પી. શર્મા માં, આ અદાલતની ત્રણ જજની બેંચે ફરિયાદ અથવા ચાર્જશીટ અથવા પ્રથમ માહિતી અહેવાલ રદ કરવા માટે કાયદાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગ પરના સમગ્ર કેસ કાયદાની સમીક્ષા કરી અને ઠરાવ્યું કે હાઈકોર્ટ કલમ ૪૮૨ અથવા બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ તેની અસાધારણ સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં અનિરુદ્ધ અને સાવધ રહેશે. અદાલત એ વિચારશે કે સત્તાનો ઉપયોગ ન્યાયના હેતુને આગળ વધારશે કે તે અદાલતની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગ સમાન હશે. સામાજિક સ્થિરતા અને વ્યવસ્થાને અપરાધી સામે કાર્યવાહી કરીને નિયંત્રિત કરવાની જરૂર છે કારણ કે તે સમગ્ર સમાજ સામેનો ગુનો છે. અદાલતમાં નિહિત અંતર્ગત સત્તાનો ઉપયોગ કરતા પહેલા આ મુખ્ય સિદ્ધાંત હંમેશા ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ."

તેથી તે જોવામાં આવશે કે રીટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ખૂબ જ સાવચેતીપૂર્વક કરવાનો હોય છે.

૨૦.

તે જોવામાં આવશે કે અમારી સમક્ષ જે પડકારવામાં આવ્યું છે તે કાયદાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પસાર કરાયેલ આદેશ છે જે પોલીસની એક ચોક્કસ પાંખ દ્વારા ફરિયાદની તપાસનો નિર્દેશ આપે છે. તે તપાસનું પરિણામ શું આવશે તે જાણી શકાયું નથી. ત્યારબાદ જે કંઈ પણ થઈ શકે છે તેની કાયદામાં ઉદ્દેખિત ન્યાયિક સત્તાવાળાઓ દ્વારા તપાસ અને પુનઃ તપાસ કરી શકાય છે અને તેથી ફરિયાદ અને આદેશ રદ ન કરવાથી ન્યાયનો ગર્ભપાત થવાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી."

છેલ્લે અમે ફકરા ૩૧ ને નીચે મુજબ ટાંકીએ છીએ:

"૩૧. અમે ઉપર એ પણ નોંધ્યું છે કે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશને પડકારવા માટે અરજદારોને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ અનેક

અસરકારક વૈકલ્પિક વૈધાનિક ઉપાયો ઉપલબ્ધ છે. તેમનો લાભ લીધા વિના અરજદારો કલમ ૨૨૬ હેઠળ તેના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની માંગણી સાથે આ અદાલત સમક્ષ દોડી આવ્યા છે. અમારા મતે તેથી, માત્ર ફરિયાદ અને કલમ ૧૫૬, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળના આદેશ કે જે પોલીસ દ્વારા ફરિયાદની તપાસની માંગ કરે છે તેને રદ કરવા માટે આ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની કોઈ જરૂર નથી. અરજીઓ તેથી ફગાવી દેવાને પાત્ર છે."

૧૪] જ્યાં સુધી અમારા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા પ્રશ્નનો સંબંધ છે, અમને જણાય છે કે ડિવિઝન બેંચ દ્વારા ફકરા નંબર ૩૧ માં સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશને પડકારવા માટે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ અનેક અસરકારક વૈકલ્પિક વૈધાનિક ઉપાયોની ઉપલબ્ધતા વિશે પસાર થતો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે. અમે માનીએ છીએ કે જોકે તે ઓબિટર ડિક્ટા (obiter dicta) છે, તેમ છતાં તે અમારા પર બંધનકર્તા છે કારણ કે અમે ઉપર જણાવેલ કારણોસર ઉક્ત અભિપ્રાય સાથે સંમત છીએ કે સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ વચગાળાનો આદેશ નથી, પરંતુ કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીમાં એક અંતિમ આદેશ હોવાથી તે સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટની રિવિઝનલ સત્તાઓ હેઠળ રીવિઝેબલ (revisable) રહેશે. જોકે, બી.એસ. ખત્રી વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ડિવિઝન બેંચે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળના આદેશના પડકારને ધ્યાનમાં લેવા માટે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળના અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં, જેની સાથે અમે ફરીથી આદરપૂર્વક સંમત થઈએ છીએ. અમે, જોકે, જણાવીએ છીએ કે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા પરનો બાધ એ સ્વ-લાદિત નિયમ છે. અમે, જોકે, માનીએ છીએ કે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ વચગાળાનો આદેશ ન હોવાથી, તે સ્વાભાવિક રીતે રિવિઝેબલ હશે. આમ અમે ઠરાવીએ છીએ કે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ વચગાળાનો આદેશ નથી, પરંતુ તે કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહીને સમાપ્ત કરતો અંતિમ આદેશ છે અને સંહિતાની કલમ ૩૮૭ અથવા કલમ ૪૦૧ હેઠળ રિવિઝન ટકી શકશે."

૩૭. આમ, મુંબઈ હાઈકોર્ટ દ્વારા એવો અભિપ્રાય લેવામાં જે બાબત મહત્વની રહી કે કલમ ૧૫૬(૩) સી.આર.પી.સી. હેઠળનો આદેશ વચગાળાનો આદેશ નથી પરંતુ અંતિમ આદેશ છે, તે હકીકત એ છે કે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આદેશ પસાર કર્યા પછી કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થાય છે અને કાર્યવાહી અંતિમ આદેશમાં પરિણમે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ આદેશ કર્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ પાસે આગળ કશું કરવાનું રહેતું નથી અને કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની કાર્યવાહી સમાપ્ત થઈ જાય છે.

૩૮. મુંબઈ હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ અભિપ્રાય સ્વીકારવો મારા માટે મુશ્કેલ છે. મારા મતે, અંતિમતાની છાપ, કાર્યવાહી અથવા કાર્યવાહીની સમાપ્તિ એ એકદમ સુસંગત અને મહત્વની વિચારણા હોઈ શકે છે, જોકે, તે તે બાબતમાં પરીક્ષણનો એકમાત્ર માપદંડ નથી. મહત્વનું એ જોવાનું છે કે શું આદેશ કોઈ મહત્વના અધિકારો કે જવાબદારીઓનો નિર્ણય કરે છે કે ન્યાયનિર્ણય કરે છે અથવા ફરિયાદમાં આરોપી તરીકે દર્શાવેલ વ્યક્તિના અધિકારોને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે. શ્રી ભટ્ટની દલીલ એવી છે કે જેવો મેજિસ્ટ્રેટ કલમ ૧૫૬(૩) સી.આર.પી.સી. હેઠળ પોલીસ તપાસનો આદેશ આપે છે, કે તરત જ પોલીસ એમ. કેસ તરીકે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધશે અને તપાસ શરૂ કરશે. તપાસ દરમિયાન, પોલીસ દ્વારા આરોપીની ધરપકડ પણ થઈ શકે છે અને તે આરોપીની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને લગતા અધિકારોને

નોંધપાત્ર રીતે અસર કરશે. જો શ્રી ભટ્ટની આ દલીલ સ્વીકારવામાં આવે, તો મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલ પોલીસ રિમાન્ડના આદેશને પણ "અંતિમ આદેશ" કહી શકાય અને "વચગાળાનો આદેશ" નહીં. હું આપું એટલા માટે કહી રહ્યો છું કારણ કે પોલીસ રિમાન્ડના કિસ્સામાં પણ, આરોપીની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા ચોક્કસ હદ સુધી ચોક્કસપણે પ્રભાવિત થાય છે, પરંતુ તેને કાયદા અનુસાર કહી શકાય. સ્ટેટ વિરુદ્ધ એન.એમ.ટી. ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે જોય ઈમેક્સ્યુલેટ [AIR 2004 SC 2282] એવો અભિપ્રાય લીધો છે કે પોલીસ રિમાન્ડનો આદેશ એ "અંતિમ આદેશ" કે "મધ્યવર્તી આદેશ" નથી, પરંતુ તે "વચગાળાનો આદેશ" છે અને આવા આદેશ સામે કોઈ રિવિઝન ટકશે નહીં. તે જ સમયે, જો મેજિસ્ટ્રેટ પોલીસ રિમાન્ડ આપવાનો ઇનકાર કરે છે, તો આવા આદેશને "અંતિમ આદેશ" કહી શકાય અને રિવિઝન ટકવાપાત્ર છે.

૩૯. કલમ ૧૫૬(૩) સી.આર.પી.સી. હેઠળ પોલીસ તપાસ માટેનો આદેશ એ મહત્વની ક્ષણનો આદેશ નથી, જે આરોપીના અધિકારો અથવા ટ્રાયલના કોઈ ચોક્કસ પાસાને અસર કરે છે અથવા તેનો ન્યાયનિર્ણય કરે છે.

૪૦. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ ડબલ્યુ.એન. ચઢ્ઢા

[AIR 1993 SC 1082] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું:

“૯૨. વધુમાં, આરોપીને તપાસની રીત અને પદ્ધતિ અંગે કશું કહેવાનો અધિકાર નથી. સંહિતાની સમગ્ર યોજના હેઠળ અમુક અપવાદો સિવાય, પોલીસ રિપોર્ટ પર

સંસ્થિત થયેલા કેસની તપાસ દરમિયાન જ્યાં સુધી તપાસ કલમ ૧૭૩(૨) હેઠળ અંતિમ અહેવાલ દાખલ કરવામાં ન આવે અથવા અન્યથા સંસ્થિત કાર્યવાહીમાં જ્યાં સુધી કલમ ૨૦૪ હેઠળ પ્રક્રિયા જારી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આરોપીને અધિકાર તરીકે ભાગ લેવાનો કોઈ અધિકાર નથી. એવા કિસ્સાઓમાં પણ જ્યાં કોઈ ગુનાનું સંજ્ઞાન ફરિયાદ પર લેવામાં આવે છે ભલે તે ગુનો મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ટ્રાયલ કરવા પાત્ર હોય અથવા ખાસ કરીને સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ટ્રાયલ કરવા પાત્ર હોય, આરોપીને પ્રક્રિયા જારી ન થાય ત્યાં સુધી ભાગ લેવાનો કોઈ અધિકાર નથી. જો કલમ ૨૦૨ હેઠળ પ્રક્રિયા જારી કરવાનું મુલતવી રાખવામાં આવ્યું હોય, તો આરોપી ત્યારબાદની પૂછપરછમાં હાજર રહી શકે છે પરંતુ ભાગ લઈ શકતો નથી. આ બાબતે વિવિધ ન્યાયિક ચુકાદાઓ છે પરંતુ અમને લાગે છે કે તે નિર્ણયોનું પુનરાવર્તન કરવું જરૂરી નથી. તે જ સમયે, અમે એ નિર્દેશ કરવા માંગીએ છીએ કે સંહિતા હેઠળ અમુક જોગવાઈઓ છે જે મેજિસ્ટ્રેટને ચોક્કસ નિર્દિષ્ટ સંજોગોમાં સાંભળવાની તક આપવા માટે સત્તા આપે છે.” (ભાર મૂક્યો છે)

૪૧. શ્રી ભગવાન સમર્થ શ્રીપદ વલ્લભ વેંકટ વિશ્વનાથ મહારાજ વિરુદ્ધ એ.પી. રાજ્ય અને અન્ય [(1999) 5 SCC 740] માં સર્વોચ્ચ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું:

“૧૧. આવી સ્થિતિમાં પોલીસને વધુ તપાસ કરવા માટે નિર્દેશ આપવાની કોર્ટની સત્તામાં કોઈ અવરોધ હોઈ શકે નહીં. કલમ ૧૭૩(૮) માં એવું કંઈ નથી જે સૂચવે કે આવો કોઈ નિર્દેશ આપવામાં આવે તે પહેલા કોર્ટ આરોપીને સાંભળવા માટે બંધાયેલી છે. કોર્ટ પર આવી કોઈ જવાબદારી નાખવાથી માત્ર કોર્ટ પર તમામ સંભવિત આરોપીઓને સાંભળવાની તક આપવા માટે શોધવાનો બોજ વધશે. કાયદા મુજબ તેની જરૂર નથી, તેથી અમે મેજિસ્ટ્રેટ પર આવી કોઈ જવાબદારીનો બોજ નાખીશું નહીં.” (ભાર મૂક્યો છે)

૪૨. સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઇન્વેસ્ટિગેશન અને અન્ય વિરુદ્ધ રાજેશ ગાંધી અને અન્ય [AIR 1997 SC 93] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું:

“૮. પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોમાં કોઈ દમ નથી. તપાસ કરવાનો નિર્ણય અથવા કઈ એજન્સીએ તપાસ કરવી જોઈએ તે નિર્ણય કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને આકર્ષતો નથી. આરોપી જે ગુનાઓ માટે તેના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તેની તપાસ કોણે કરવી જોઈએ તેમાં કંઈ કહી શકે નહીં. અમે આવા નિર્ણય માટે કારણો રેકૉર્ડ કરવા માટે કાયદાની કોઈ જોગવાઈ જોવામાં પણ નિષ્ફળ રહ્યા છીએ.....” (ભાર મૂક્યો છે)

૪૩. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં લેતા, કાયદો સુસ્થાપિત જણાય છે કે પોલીસ દ્વારા તપાસના તબક્કે કાં તો સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૧) હેઠળ જ્યારે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા સ્ટેશન હાઉસ ઓફિસર પોતાની રીતે બાબતની તપાસ કરવા માટે આગળ વધે છે અથવા સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ જ્યારે તે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટના આદેશ હેઠળ આવું કરે છે ત્યારે સંભવિત આરોપીને સાંભળવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

૪૪. લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર અને અન્ય [(2014) 2 SCC] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ પાસે કોન્ફિઝેબલ ગુનાની જાણકારી મળે ત્યારે એફ.આઈ.આર. નોંધવા અંગેની તેમની સત્તા સાથે કામ લેતી વખતે એવું ઠરાવ્યું છે કે જો માહિતી કોન્ફિઝેબલ ગુનો બનવાનું જાહેર કરે તો સંહિતાની કલમ ૧૫૪ હેઠળ એફ.આઈ.આર. ની નોંધણી ફરજિયાત છે અને આવી સ્થિતિમાં કોઈ પ્રાથમિક તપાસની મંજૂરી નથી. આવી પ્રાથમિક તપાસ ત્યારે જ કરી શકાય જ્યારે માહિતી કોન્ફિઝેબલ ગુનો જાહેર ન કરતી હોય પરંતુ તપાસની આવશ્યકતા સૂચવતી હોય અને જ્યારે આવી તપાસ

પછી કોન્ફિઝેબલ ગુનો બન્યાનું જણાય ત્યારે એફ.આઈ.આર. નોંધવી જ જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું કંઈ ઠરાવ્યું નથી કે એફ.આઈ.આર. નોંધવાના તબક્કે અથવા કોન્ફિઝેબલ ગુનો બન્યો છે તેની ખાતરી કરવા માટેની તપાસના તબક્કે, સંભવિત આરોપીને સાંભળવાનો અધિકાર હશે અથવા એફ.આઈ.આર. ની નોંધણીને પડકારવા માટે દાવો દાખલ કરવાનો કાનૂની અધિકાર (locus standi) હશે.

૪૫. પ્રશ્ન, તેથી, એ ઉદ્ભવશે કે જ્યારે કાયદો એફ.આઈ.આર. ની નોંધણી વખતે સંભવિત આરોપીની તરફેણમાં આવા કોઈ અધિકારને માન્યતા આપતો નથી અથવા તપાસ વખતે, ત્યારે સેશન્સ કોર્ટ પાસે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશ સામે રિવિઝન અરજી સ્વીકારવાની સત્તા હશે? આ જોગવાઈ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ માત્ર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા સ્ટેશન હાઉસ ઓફિસરને તે જ કરવા માટે નિર્દેશ આપે છે જે તે સંહિતાની કલમ ૧૫૪ અથવા ૧૫૬(૧) હેઠળ કાયદાકીય રીતે કરવા માટે બંધાયેલા છે.

૪૬. મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે જો પોલીસ દ્વારા એફ.આઈ.આર. ની માત્ર નોંધણી સામે રિવિઝન અરજી ટકવાપાત્ર નથી તો જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ માત્ર એફ.આઈ.આર. નોંધવાનો નિર્દેશ આપે છે ત્યારે શું આવી રિવિઝન ટકવાપાત્ર

ગણાશે? આ કોર્ટના મતે, તેનો જવાબ એક મક્કમ 'ના' છે. સંહિતાની કલમ ૩૯૭ સાથે વંચાતી કલમ ૪૦૧ દ્વારા આપવામાં આવેલી રિવિઝનલ સત્તાનો ઉપયોગ ત્યારે થશે જ્યારે સક્ષમ અદાલત દ્વારા કોઈ આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય જે પ્રકૃતિમાં વચગાળાનો ન હોય, જોકે, ઉક્ત સત્તાનો ઉપયોગ એફ.આઈ.આર. અથવા તપાસને રદ કરવા માટે કરી શકાતો નથી કારણ કે આવી સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર હાઈકોર્ટ દ્વારા જ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અથવા ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ કરી શકાય છે. જો મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશ સામે સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ રિવિઝન અરજી ટકવાપાત્ર માનવામાં આવે અને જો આવી રિવિઝન મંજૂર કરવામાં આવે તો તેની અસર એફ.આઈ.આર. રદ કરવા જેવી થશે, તેથી, જો સેશન્સ કોર્ટ પાસે અન્યથા આવી સત્તાઓ નથી, તો તે સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ સામે રિવિઝન સ્વીકારીને તેમ કરી શકે નહીં.

[જુઓ: અમર નાથ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (ઉપર મુજબ)]

૪૭. દેવરાપક્ષી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી અને અન્ય વિરુદ્ધ વી. નારાયણ રેડ્ડી અને અન્ય [(1976) 3 SSC 252] અને તુલા રામ અને અન્ય વિરુદ્ધ કિશોર સિંહ [(1977) 4 SCC 459] માં તેના અગાઉના નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપતા, શ્રીનિવાસ ગુંડલુરી અને અન્ય વિરુદ્ધ સેપ્કો ઇલેક્ટ્રિક પાવર કન્સ્ટ્રક્શન કોર્પોરેશન અને અન્ય [(2010) 8 SCC 206] માં સર્વોચ્ચ

અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ દાવાના ગુણદોષની તપાસ કર્યા વિના સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ તપાસનો આદેશ આપે છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાના પ્રકરણ XV ની મશીનરીને ગતિમાં લાવતા નથી, તેથી મેજિસ્ટ્રેટ બાબતનું સંજ્ઞાન લીધું નથી, અને જેમ કે, જ્યારે તપાસ માટે આવો નિર્દેશ કરવામાં આવે છે, ત્યારે મેજિસ્ટ્રેટ કોઈ ગેરકાયદેસરતા આચરતા નથી. આવો અહેવાલ મળ્યા પછી પણ, મેજિસ્ટ્રેટ સંહિતાની કલમ ૧૮૦ હેઠળ ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અથવા ન પણ લઈ શકે. આમ, તપાસનો નિર્દેશ આપવાના તબક્કે મેજિસ્ટ્રેટ પોતાનું મન લગાવ્યું ન હોવાથી અને તેમણે બાબતનું સંજ્ઞાન લીધું ન હોવાથી, મેજિસ્ટ્રેટનો કોઈ એવો આદેશ નથી જેની રિવિઝન સંહિતાની કલમ ૩૮૭ સાથે વંચાતી કલમ ૪૦૧ હેઠળ થઈ શકે. સંહિતાની કલમ ૩૮૭ હેઠળ જે રિવિઝેબલ છે તે કોઈપણ તારણ, સજા અથવા આદેશ જે રેકૉર્ડ કરાયેલ અથવા પસાર કરાયેલ છે તેની ચોકસાઈ, કાયદેસરતા અથવા યોગ્યતા અને આવી ગૌણ અદાલતની કોઈપણ કાર્યવાહીની નિયમિતતા છે જેની વિરુદ્ધ રિવિઝન અરજી કરવામાં આવી હોય. જ્યારે આરોપી સામે કોઈ તારણ, સજા કે આદેશ ન હોય, ત્યારે તે સંહિતાની કલમ ૩૮૭ હેઠળ રિવિઝેબલ નથી.

૪૮. નરેશ કવરચંદ ખત્રી વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

[(2008) 8 SCC 300] માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા ૬ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું:

“૬. તપાસમાં દખલ કરવાની કોર્ટની સત્તા મર્યાદિત છે. પોલીસ સત્તાવાળાઓ, ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૫૬ મુજબ, વૈધાનિક સત્તાનો ઉપયોગ કરે

છે. ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાએ વૈધાનિક સત્તાવાળાઓને એવી સ્થિતિમાં તપાસ એક પોલીસ સ્ટેશનથી બીજા પોલીસ સ્ટેશનમાં સ્થાનાંતરિત કરવાનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપી છે જો એવું જણાય કે તે બાબતમાં તેમનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. કોર્ટે શરૂઆતના તબક્કે તે બાબતમાં દખલગીરી કરવી જોઈએ નહીં. જો એવું જણાય કે તપાસ એવા તપાસ અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવી છે જેની પાસે તે બાબતમાં પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્ર નથી, તો તેને તેના દ્વારા જરૂરી અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા પોલીસ સ્ટેશનમાં સ્થાનાંતરિત કરવી જોઈએ.”

૪૯. ધર્મેશભાઈ વાસુદેવભાઈ અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય [(2009) 6 SCC 576] માં સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા ૮, ૯ અને ૧૦ માં આ મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૮. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પોલીસની તપાસની વૈધાનિક સત્તાના ઉપયોગમાં દખલગીરી અને હાથ ધરવામાં આવતી કોઈપણ તપાસ પાછી ખેંચવા માટેના નિર્દેશની તો વાત જ શું કરવી, તે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા હેઠળ કલ્પનામાં નથી. મેજિસ્ટ્રેટની આ બાબતમાં સત્તા મર્યાદિત છે. અન્યથા પણ, તેની પાસે કોઈ અંતર્ગત સત્તા નથી. સામાન્ય રીતે, તેની પાસે તેનો આદેશ પાછો ખેંચવાની કોઈ સત્તા નથી. બાબતના આ પાસા પર આ અદાલત દ્વારા એસ.એન. શર્મા વિરુદ્ધ બિપેન કુમાર તિવારી માં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે જેમાં કાયદો આ મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે: (SCC પાના ૬૫૬-૫૭, ફકરા ૬-૭)

“૬. 'જો તે યોગ્ય લાગે' અભિવ્યક્તિના ઉપયોગ વિના, બીજા વિકલ્પને પ્રથમથી સ્વતંત્ર માની શકાયો હોત; પરંતુ આ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ, અમારા મતે, એ સ્પષ્ટ કરે છે કે આ કલમના બીજા કલોઝ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા માત્ર પ્રથમ કલોઝ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો વિકલ્પ છે અને તેથી તેનો ઉપયોગ માત્ર તે કિસ્સાઓમાં જ કરી શકાય છે જેમાં પ્રથમ કલોઝ લાગુ પડતો હોય.

૭. એવું પણ વધુમાં નોંધી શકાય છે કે, કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ (૩) માં પણ, મેજિસ્ટ્રેટ કે જે કલમ ૧૯૦ હેઠળ ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ શકે છે તેને આપવામાં આવેલી એકમાત્ર સત્તા તપાસનો આદેશ આપવાની છે;

પોલીસ દ્વારા તપાસ રોકવા માટેની કોઈ સત્તાનો ઉલ્લેખ નથી. આ કલમોની યોજના, આમ, સ્પષ્ટપણે એ છે કે કોઈપણ કોન્ફિઝેબલ ગુનાની તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અનિયંત્રિત છે, અને માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ જ્યાં પોલીસ તપાસ ન કરવાનો નિર્ણય લે છે ત્યાં મેજિસ્ટ્રેટ દખલ કરી શકે છે અને કાં તો તપાસનો નિર્દેશ આપી શકે છે, અથવા વિકલ્પમાં, પોતે આગળ વધી શકે છે અથવા તેની નીચેના મેજિસ્ટ્રેટને કેસની તપાસ કરવા માટે સોંપી શકે છે. તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તાને મેજિસ્ટ્રેટના કોઈપણ નિયંત્રણથી સ્વતંત્ર બનાવવામાં આવી છે.”

૯. જૂની ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૫૬૧એ (નવી ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ સમાન) મુજબ મેજિસ્ટ્રેટમાં અંતર્ગત સત્તાના અભાવ સામે ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતા, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું: (એસ.એન. શર્મા કેસ, SCC પાનું ૬૫૭, ફકરો ૧૦)

“૧૦. આ અર્થઘટન, અમુક હદ સુધી, એવા અભિપ્રાયને સમર્થન આપે છે કે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની યોજના એ છે કે કોન્ફિઝેબલ ગુનાની તપાસ કરવાની પોલીસની સત્તામાં ન્યાયતંત્ર દ્વારા દખલ કરવાની નથી. પ્રિવી કાઉન્સિલના નામદાર ન્યાયાધીશશ્રીઓ, અલબત્ત, માત્ર કલમ ૫૬૧એ સી.આર.પી.સી. હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તાઓ સાથે સંબંધિત હતા, જ્યારે અમારે સંહિતાની કલમ ૧૫૯ નું અર્થઘટન કરવાનું છે જે મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જે તે સંહિતાની કલમ ૧૫૭ હેઠળ કોન્ફિઝેબલ ગુનાની પોલીસ પાસેથી રિપોર્ટ મળ્યા પછી વાપરી શકે છે. અમારા મતે, કલમ ૧૫૯ નો વાસ્તવિક હેતુ મેજિસ્ટ્રેટને એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે મર્યાદિત સત્તા આપવાનો હતો કે પોલીસ તમામ કોન્ફિઝેબલ ગુનાઓની તપાસ કરે અને ગુનાની તપાસ સાથે આગળ ન વધવા માટે અમુક મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં આપવામાં આવેલા અધિકારનો દુરુપયોગ કરીને તેમ કરવાનો ઇનકાર ન કરે.”

૧૦. ફરીથી દેવરાપદ્મી લક્ષ્મીનારાયણ રેડ્ડી વિરુદ્ધ વી. નારાયણ રેડ્ડી માં આ અદાલતે, જૂની સંહિતા અને નવી સંહિતાની જોગવાઈઓની સરખામણી પર, આ

મુજબ ઠરાવ્યું છે: (SCC પાનું ૨૫૮, ફકરો ૧૭)

“૧૭. કલમ ૧૫૬(૩) પ્રકરણ XII માં આવે છે, જેનું શીર્ષક છે: 'પોલીસને માહિતી અને તેમની તપાસ કરવાની સત્તાઓ'; જ્યારે કલમ ૨૦૨ પ્રકરણ XV માં છે જેનું શીર્ષક છે: 'મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદો'. કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ પોલીસ તપાસનો આદેશ આપવાની સત્તા કલમ ૨૦૨(૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી તપાસના નિર્દેશની સત્તા કરતા અલગ છે. બંને અલગ-અલગ તબક્કે અલગ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે. પ્રથમ સંજ્ઞાન પહેલાના તબક્કે વાપરી શકાય તેવી છે, બીજી સંજ્ઞાન પછીના તબક્કે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ પાસે કેસ હોય. એટલે કે કોમ્પ્લેબલ ગુનો કરવાની ફરિયાદના કિસ્સામાં, કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૮૦(૧)(એ) હેઠળ ગુનાનું સંજ્ઞાન લેતા પહેલા કરી શકાય છે. પરંતુ જો તે એકવાર આવું સંજ્ઞાન લે છે અને પ્રકરણ XV માં સમાવિષ્ટ પ્રક્રિયા શરૂ કરે છે, તો તે સંજ્ઞાન પહેલાના તબક્કે પાછા જવા અને કલમ ૧૫૬(૩) નો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ નથી. એ વધુમાં નોંધી શકાય છે કે કલમ ૧૫૬ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ કરવામાં આવેલો આદેશ એ પોલીસને કલમ ૧૫૬(૧) હેઠળ તેમની તપાસની સંપૂર્ણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પ્રેરક સ્મૃતિપત્ર અથવા જાણકારીની પ્રકૃતિનો છે. આવી તપાસ એ સમગ્ર સતત પ્રક્રિયાને આવરી લે છે જે કલમ ૧૫૬ હેઠળ પુરાવા એકત્ર કરવાથી શરૂ થાય છે અને કલમ ૧૭૩ હેઠળ રિપોર્ટ અથવા ચાર્જશીટ સાથે સમાપ્ત થાય છે. બીજી તરફ, કલમ ૨૦૨ એવા તબક્કે આવે છે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પ્રકરણ XV હેઠળની કાર્યવાહીમાં અમુક પુરાવા એકત્ર કરવામાં આવ્યા હોય, પરંતુ તે નિર્ધારિત પ્રક્રિયામાં આગામી પગલા અંગે નિર્ણય લેવા માટે અપૂરતા જણાય છે. આવી સ્થિતિમાં, મેજિસ્ટ્રેટને કલમ ૨૦૨ હેઠળ તે કલમ દ્વારા મર્યાદિત હદમાં 'આગળ વધવા માટે પૂરતા આધાર છે કે નહીં' તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે તપાસનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. આમ કલમ ૨૦૨ હેઠળ તપાસનો ઉદ્દેશ્ય પોલીસ રિપોર્ટ પર નવો કેસ શરૂ કરવાનો નથી પરંતુ તેમની સમક્ષ અગાઉથી સંસ્થિત ફરિયાદ પરની કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં મેજિસ્ટ્રેટને મદદ કરવાનો છે.” (ભાર મૂક્યો છે)”

૫૦. છત્તીસગઢ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજને અમરનાથ અગ્રવાલ

વિરુદ્ધ જય સિંહ અગ્રવાલ અને અન્ય [Writ Petition (Cr) No.116 of 2013 decided on 10th February 2015] ના કેસમાં આ જ મુદ્દા પર વિચાર કરવાની તક મળી હતી. ઉપર ઉલ્લેખિત સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોની વિસ્તૃત ચર્ચા કર્યા પછી, જે અંતિમ નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો છે તે નીચે મુજબ છે:

- “અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ દ્વારા કોન્નિઝેબલ ગુનાની તપાસ એ વૈધાનિક સત્તા છે. એકવાર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી પોલીસને કોન્નિઝેબલ ગુનો કરવા અંગેની માહિતી મોકલવામાં આવે છે, ત્યારે ઉક્ત પોલીસની ગુનાની તપાસ કરવાની વૈધાનિક ફરજ છે. [લલિતા કુમારી (ઉપર મુજબ), ૧૨(૨૦૦૯) ૭ SCC ૬૮૫]
- આરોપીને ગુનાની તપાસની રીત અને પદ્ધતિ અંગે કશું કહેવાનો અધિકાર નથી. {ડબલ્યુ.એન. ચઢ્ઢા (ઉપર મુજબ), શ્રી ભગવાન સમર્થ શ્રીપદ વલ્લભ વેંકટ વિશ્વનાથ મહારાજ (ઉપર મુજબ) અને રાજેશ ગાંધી (ઉપર મુજબ)}.
- તપાસમાં દખલ કરવાની કોર્ટની સત્તા મર્યાદિત છે. {નરેશ કવરચંદ ખત્રી (ઉપર મુજબ)}.
- સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટને એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે મર્યાદિત સત્તા આપવામાં આવી છે કે પોલીસ તમામ કોન્નિઝેબલ ગુનાઓની તપાસ કરે અને ગુનાની તપાસ સાથે આગળ ન વધવા માટે અમુક મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં આપવામાં આવેલા અધિકારનો દુરુપયોગ કરીને તેમ કરવાનો ઇનકાર ન કરે {ધર્મેશભાઈ વાસુદેવભાઈ (ઉપર મુજબ)}.
- મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ સંજ્ઞાન પહેલાના તબક્કે કરવામાં આવે છે. મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા આવો ઉપયોગ ત્યારે કરવામાં આવે છે જ્યારે સંબંધિત પોલીસ અધિકારી બાબતની તપાસ કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે જે તેમના પર ફરજિયાત છે.
- કલમ ૩૯૭ હેઠળ રિવિઝનલ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે, જે અદાલતના આદેશની રિવિઝન માંગવામાં આવી છે તેણે એવું કોઈ તારણ, આદેશ કે સજા રેકૉર્ડ કરેલી હોવી જોઈએ અથવા એવી કાર્યવાહી હાથ ધરેલી હોવી જોઈએ જે

દેખીતી રીતે ગેરકાયદેસર અથવા અધિકારક્ષેત્ર વિનાની હોય. પોલીસ અધિકારીને બાબતની તપાસ કરવા માટે નિર્દેશ આપતી વખતે મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામે ન તો કોઈ તારણ રેકૉર્ડ કરે છે કે ન તો કોઈ આદેશ કે સજા પસાર કરે છે કારણ કે તે તબક્કે એફ.આઈ.આર. ની નોંધણી માત્ર સંભવિત આરોપી સામે હોય છે.

- જો એવું માનવામાં આવે કે સંહિતાની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ રિવિઝેબલ છે, તો તે સેશન્સ કોર્ટને એફ.આઈ.આર. અથવા તપાસ રદ કરવાની સત્તા આપવા સમાન ગણાશે. આવી સત્તા માત્ર હાઈકોર્ટને જ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અથવા ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ આપવામાં આવી છે.

૫૧. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, હું ઠરાવું છું કે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળનો આદેશ એ "વચગાળાનો આદેશ" છે અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૯૭ સાથે વંચાતી કલમ ૪૦૧ હેઠળની રિવિઝન ટકશે નહીં. તે જ સમયે, પોલીસ દ્વારા કેસની નોંધણી અને તપાસ માટેની કલમ ૧૫૬(૩) હેઠળની અરજી ફગાવી દેવાનો મેજિસ્ટ્રેટનો આદેશ "વચગાળાનો આદેશ" નથી. આવો આદેશ સંહિતાની કલમ ૩૯૭ સાથે વંચાતી ૪૦૧ હેઠળ ફોજદારી રિવિઝનના ઉપાય માટે પાત્ર છે.

૫૨. આથી, આ અરજી નિષ્ફળ જાય છે અને તેને રદ કરવામાં આવે છે.

(જજ – જે.બી.પારડીવાલા)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may

not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.